

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

(Journal of the Telugu Academy)

చందా సంవత్సరమునకు మూడు రూపాయలు

4

సంపుటము ౪౫	} దుర్బుఖ సంవత్సరము మాగ్గశీర్ష - పుష్యమాసములు	} సంచిక ౫

కాశీఖండము - ముద్రణసంస్కారము

‘గాంధీ వి’

భాషావాఙ్మయాభివృద్ధికి ముద్రణములత్యంతోపకారకములనుట నిర్వివాదాంశము. ముద్రణసంస్కర్తల స్వసిద్ధాంతస్థాపనావరత్వమును, భ్రమప్రమాదములును గారణములుగా భాష తార్కాటకునున్నదనుట సర్వవిదితము.

పూర్వపూర్వముద్రణములకంటె నుత్తరోత్తరముద్రణములు సర్వాంగసుందరములుగాఁ జెప్పొందుచుండుట సహజము. కాని యదేమి పాపమో వావిల్ల వారిచే 1924 లోఁ బ్రకటింపఁబడిన కాశీఖండప్రతులలో లేని యతిభంశాదులు 1953 లో వాడిచేతనే ప్రచురింపఁబడిన నూతనముద్రణమునందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. దీనికిఁ గారణము మృగ్యము.

తప్పలకుప్పలగు తాళప్రమాతృకలనాండి కవి ప్రయుక్తపాఠములను నిర్ణయింపవలసినచ్చినప్పుడు పరిష్కర్తలు కొంత స్వాతంత్ర్యమును వహింపక తప్పదు. కాని వారు చేయు సవరణలుమాత్రము కవిప్రయుక్తములని విశ్వసింపఁదగినవిగా నుండవలయును.

శ్వవైశ్చర్యలోకవర్ణనావసరమున నూతనముద్రణమున నీక్రింది గీతపాదము కలదు. “దంపతులు చని రాత్మీయసదనమునకు” (4-275) పూర్వముద్రణమున “దంపతులు చని రాత్మీసంపానమునకు” నని కలదు. రెండుముద్రణములందును యతిభంగ మనిచార్యమే. యతిభం

శము కాన నిట్లు పాఠ ముండియుండును. “చనిరి దంపతు లాత్మీయ సదనమునకు” (ఉ. వేం. రం.) అని యథోభాగమున సవరణము చూపఁబడినది. ‘దంపతులు చని రాత్మీయసదనమునకు’ ననుదానిని బట్టి కవి పాఠము నిర్ణయింపవలసివచ్చినపుడు ‘జంపతులు చని రాత్మీయ సదనమునకు’ నని సవరించుట యుక్తముకాని పద్యపాదము నంతటిని మార్పఁజూచుట సరికాదు గదా !

జంపతులఁ జేయునందఁకఁ జలముకొనియె (6-172) నని కాశీఖండముననే వేటొకచోట జకారము యతిస్థానగతమై యుండుట గమనించితిమేని జంపతు లనుపదమే కవిప్రయుక్తమని విజ్ఞుల మనోవిధిని విచారింపకమానదు.

కాశీఖండమున శివశర్మోపాఖ్యానమున నీక్రిందిపద్యము గలదు.
నీ పొడిదగ్గు కంఠంబుఁ బొరిపుచ్చకయమున్న

తలఁదకంపంబుఁ బొందకయమున్న

గీ. పండ్లు వేర్వాసి కడలుచూపకయమున్న

కాళి కడకంటిచూపు పైరాకమున్న

కాలుసే యాడుకాలంబె కదలవలయుఁ

దీర్ఘసేవకు దేహ మస్థిగము గాన.

(3-84)

ఇటు ‘గాళి కడకంటిచూపు పైరాకమున్న’ యనుచో యతి భంగము స్పష్టము. పూర్వముద్రణమునఁ గాకి కడకంటిచూపు పైరాక మున్న’ యని కలదు. కాకి కడకంటిచూపున నేమో యుగ్గముకాక కాళి యని నూతనముద్రణమున సవరించియుండును. యతిభ్రంశము వాటిల్లుచున్నట్లు గుర్తించియుండను.

ప్రకృతపద్యమున శరీర శైథిల్యమునకు సంబంధించిన విషయము లను పరుసగాఁ బేర్కొనుచు ‘గాకి కడకంటిచూపు పైరాకమున్న’ అనునది మరణావస్థకు ద్యోతకముగా సంప్రదాయాభిప్రాయము మహాకవి వాదియుండును. కాకి కడకంటిచూపు పైవచ్చుట పిండప్రదానకాల

మున జరుగును. కాన నావిషయమునుబట్టి యీవాక్యము మరణావస్థకు ద్యోతకముగా గ్రహింపవగును.

గీ. ముఱల నిడె యొక్క పారిగా మానవేశ
సతుల గళనూత్రముల్ తెగి జారిపోవ
నేడ్వఁగావలె గాకమ్ము లెగురవలె బు
రములపైఁ బిండుగట్టి పిండములకొఱకు.

(బాలధరుష్టండము 414 ప.)

నను విశ్వనాథ సత్యవారాయణగారి పద్య మీసంప్రదాయము వే
యనుసరించినది. వేములవాడ భీమకవిదిగా జనశ్రుతిలోనున్న యీ
క్రిందిపద్యము కాకి కడకంటిచూపరు ప్రయోగమునకు సాధకముగా
నున్నది.

క. కాటికి కట్టలు చేరెను
నేటవతల నక్కలెల్ల నేడువదొడఁగె
కూటికి గాకులు చేరెను

లేటవరవుఁ బోతరాజు లేడా? లేడా?

పూర్వముద్రణములో యతిభంశములు లేని స్థలములందును
నూతనముద్రణమున యతిభంశములు కన్పట్టుట నిజముగా శోచనీయ
మైన విషయము.

వి, శ్వేతక్షేత్రవియన్నదీవటుకడుంతీనాథసత్కిర్ర నోద్దేశప్రకమ
..... (1-81)

'డుంతీనాథ' యనుచో మాతనముద్రణమున యతి భంగము.
పూర్వముద్రణమున 'డుంతీశాది' యని కలదు. యతి సరిపెట్టుటకై
'డుంతీశాది' యను పాఠము గ్రహించియుందురు. ఇది కాళహస్త
మూర్త్యకాపాత మో సంస్కర్తగారి సవరణమో తెలియదు. సవరణమే
యగుచో 'డుంతీశ న' యనియు సవరింపవగును.

'కేవలత్వగుధశ్రేణిఁ గుంకు వెట్టె' (3-90)

‘క్రేణీవట్టై’ నను పూర్వముద్రణపాఠమున విశ్రమభంగము వాటిల్లలేదు. ఇట యతిభంగము స్పష్టము.

‘కాళి పోయుదు మఖలపాత్రికలయందు’ (7-178)

‘పాత్రములయందు’ నను పూర్వముద్రణపాఠమునే గ్రహించి నచో నీ యతిభంగము వారింపబడును. అట్లు గ్రహింపకపోవుటకుఁ గారణము మృగ్యము.

‘వరమనాస్తి కుండనై పాపండవేషంబు

ఘటియించుకొని యేల కోర్కె నైతి’ (7-258)

అనుచోట ‘ఘటియించుకొని యేల కాననైతి’ ఈ పూర్వముద్రణపాఠమున యతిభ్రంశము లేదు.

“బందిక కైలు సురత్ప్రసంగవేళఁ

గంచివేతలు క సుమాస్తు) ఖడ్గలతలు” (3-109)

పూర్వముద్రణమునఁ “గంచియతివతలసమాస్తు) ఖడ్గలతలు” అని యుండఁగా వ్రేతల ప్రసంగముగా నేల గ్రహించికో తెలియరాదు. “బందిక కైలు సురత్ప్రసంగవేళ” నను పూర్వముద్రణపాఠమున యతిభ్రంశము లేకయుండఁగాఁ బ్రసంగవేళ నని గ్రహించు పెందులకో దురూహ్యము.

“భేదిల్లెం గులత్కాధముల్

శ్రీకంఠం డవికుంతవిక్రమమునన్ దివ్యాస్త్రముంగూర్చి” (4-222)

ఇందలి యతిభ్రంశనివారణమునకై పూర్వముద్రణమున ‘భేదిల్లెన్ మహీధ్రంబులున్’ అని స్వీకరింపబడినది. దీనిని సూతనముద్రణమున నుపేక్షించుటకుఁ గారణ మగపడదు.

‘కాళి యణిమాదిసిద్ధుల కాటపట్టు’ (2-50)

అని సూతనముద్రణమున నఖండయతి నెలయుచున్నది. ‘కాళి యణిమాదిసిద్ధుల కట్టుపట్టు’ అని పూర్వముద్రణమునఁ గలదు.

అఖండయతిని వారించు తలంపుతో 'కట్టువట్టు' యని గ్రహించి యుందురు.

'లక్ష్మి కెంగేలి లీలారవిందంబునఁ

గలయంపి దిలికించుఁ గమ్మతేనె'

(భీమఖండము 3-62)

ఇత్యాది స్థలములం దఖండయతులు శ్రీనాథుని ప్రబంధములందుఁ గనవచ్చుచున్నవి. కావున నఖండయతి శ్రీనాథసమ్మత మగునో కాదో నిర్ణయింపబడి నవరించుట సమంజసము కా నేరదు.

కాశీఖండమున నొండు రెండు చోట్ల శ్రీనాథప్రయుక్తము లని విశ్వ సింహ దగనిరీతి నుండుపదములు పూర్వముద్రణమునందును సూతనముద్రణమునందును నొకేవిధమునఁ గన్పట్టుచున్నవి. వాని నిటఁ బ్రదర్శించుచున్నాఁడను.

సీ. చిలునానఁ బట్టించి చికిలి నేయించిన

గండగొడ్డలి నిశాగహవలతకుఁ

గారొక్కన్న నిబిడాంధకారధారాచ్ఛటా

సత్త్రవాటికి వీతిహోత్రజిహ్వ

సత్త్రకుముదకాననము గిల్లెడుపొంతుఁ

బ్రాచియైత్తిన హస్తపల్లవాగ్ర-

మరసి మింటికి మంటి కై క్యసం దేహంబుఁ

బరివారింపంగఁ బాల్పడ్డయవధి

గీ. నృప్తికట్టెట్ట తొలినంజచెలిమికాఁడు

కుంటివినతామహాదేవి కొడుకుఁగుట్ట

సవితృవారధికట్టెట్ట బాయవేలు

వరుణుఁ డుదయించె బ్రాద్విశాభ్యంతరమున.

(కాశీ 1-121 నూ. ము)

పై నీరము మయూరుని సూర్యశతపమునందలి స్లోకమున కాంధ్రీకరణము ఎఱుగీతి స్వకపోలకల్పితము.

శ్లో॥ శాత శ్యామాలతాయాః పంశు రివ తమోరణ్య వహ్నోరివార్చిః
 ప్రాచ్యే వాగ్రే గ్రహీతుం గ్రహ ఖముదవనం ద్రాగుదస్త్రాగ్రహస్తః
 విశ్వంభిందృ ద్యూమోమ్యోరవధి రివ విధాతేవ విశ్వప్రమాదమ్
 (వాహనాం వోవినేతావ్యవసయతు వివన్నా మధామాధిపస్య)

పైశ్లోకమునందలి మూడుపాదములకు శ్రీనాథుని సీసపాదములు నాలుగు సాంధ్రీకరణములనుట స్పష్టము. ఇక నెత్తుగీతని బరిశీలించవలసి యున్నది. ఇందు 'సృష్టికృష్టై' యనుచోటను 'సవిత్ససారధికృష్టై' యనుచోటను రెండుసానులు 'కృష్టై' పద మర్థభేదము లేకయే ప్రయుక్తమైనట్లు కాన్పించుచున్నది. 'సృష్టికృష్టై' యను స్థలమునందు శ్రీనాథుడు 'సృష్టికందె' యని ప్రయోగించియుండు నని తలంచుట యుక్తము. 'కందె' యనగా తెప్ప. శ్రీనాథుడు 'కందె' నే వాడెననుటకుఁ దిక్కయజ్వప్రయోగ మొకటి సాధకముగ నున్నది.

సీ. గీ. అఖిలజగములకందె యగుచు జనన

మాజకరపుటహృదయసరోజములకు

ముకుళసంబును జృంభణంబును నొనర్చి

భానుబింబంబు పూర్వాద్రిపై వెలింగె.

(విరాట 2-241)

'అఖిలజగములకందె' యనుదానినే శ్రీనాథుడు 'సృష్టికందె' యని గ్రహించియుండు ననుట విశ్వాసయోగ్యముగ నుండును.

వ. .... భవుని ఫాలలోచను భక్త భాగీరథతీరభవను భక్త నిధి భక్తిభావను భావనాసులభస్వభావు భజింతుంగాక యని భవభయోదన్యదుత్తారయానపాత్రం బైన కాశీక్షేత్రంబునకుం జని .....

(8-224 నూ. ము.)

బకారాదిపదసంఘటితం బగు పైపదపభాగమున 'ఫాలలోచను' నను పదము కన్పించున్నది. పూర్వముద్రణమునందును నిట్లే కలదు.

“నిర్ణిబంధన నిరుపాధి నిరవగాధ

నిర్నిరోధ నిరాఘాట నిరుపమాన”

(కాశీ ౩-174)

పదసంఘటనచాతురీఘరీఘః డగు శ్రీనాథమహాకవి పూర్వోచా
హృతవచనంబునందు ‘భాలలోచన’ పదమునే వాడియుండునా? యని
యాలోచింపవలసియున్నది.

“భవు భవానీభర్త భావసంభవనైరి

భవరోగభంజను భాలనయను”

నిత్యాదిగాః గల భీమఖండ (భీమ ౩-83) పద్య మీ నాయూ
హకు హస్తావలంబన మొనఁగుచున్నది. ఇది శ్రీనాథుని శైలిస్వభావ
మున కవిరుద్ధ మగుటయేకాక యత్యంతానుకూల్యమునుగూడ భజించు
చున్నదని తలంచుచున్నాఁడను. ‘భాల’ శబ్దము హరిశ్చంద్రనలో
పాఖ్యానశ్లేషనిబద్ధస్థలప్రయుక్తమై మార్పరానిదై వెలయుచున్నది.

“పనమీఱు నేవేల్పు భాలసన్నతహేతి

యురుబల మదనాశనోగ్రవృత్తి”

(హ. న. ౬-62)

భాల శబ్దము వాచస్పత్యాదికోశప్రసిద్ధమును నైయున్న దని
తత్ప్రీతికాకర్త గారు వివరించియున్నారు.

పైరీతి నాయూప్రయోగములను జర్పించి కవిప్రయుక్తము లని
విశ్వసించఁదగినట్లు పాఠములను విర్ణయించి ముద్రణఘాతీత్యములనెల్లఁ
దొలఁగించి కాశీఖండమును సర్వాంగసుందరముగా ముద్రింపవలసియున్న
దని విన్నవించుచు నీవ్యాసమును ముగించుచున్నాఁడను.

చిత్రమాలికలు

రాజేశ్వరి. వి. పి., (ఆవృత్తి)

కవి తానై సృజించుకొన్న వస్తువునందలి చిత్రలకు మనస్తత్వ శాస్త్రరీత్యా నవ్యత విచ్చుట ప్రతిభావంతున కెంతనులభసాధ్యమో ఆద్యసత్కథలందలి చిత్రలకు మహాకవి ప్రతిపాదిత పౌరాణిక వాతావరణము చెడకుండ నవ్యతాముద్రనిచ్చుట యంతటి యసిధారావ్రతము. ఈవిధానమున చిత్రచిత్రణ మెంతప్రధానమో చిత్రపోషణమును అంత యనివార్యధర్మమే. చిత్రచిత్రణమున భావయితీశక్తియు చిత్రపోషణమున కారయితీయు నధికముగ భాసించును. ఆ రెండు శక్తులును ఏకత్ర సంధిపబడిననే కాని ఆద్యసత్కథలందలి చిత్రలకు తొకకవ్యాదయ సుఖుర్న జూచ్చాదనము విచ్చుటకు నలనుపడదు. ఆ మహత్తరకార్యకలాప నిర్వహణమునందు కృతకృత్యు లనిపించుకొన్న కవులను వేళ్ళపై లెక్కపెట్టవచ్చు. ఆవర్గమునకు చెందినవారిలో శ్రీ సెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగా రొకరు.

రాజా రవివర్మకృతమైన చిత్రపటములలో ఒక్కొక్క చిత్రమును చూచునప్పుడు ఒక్కొక్కవిధమైన భావావేశము కల్గినదనియు ఆ భావపరంపరల సమీకరణమే ఈమాలిక లనియు కవిగాడు కృత్యాదిని తెల్పినాడు. కాని ఈ మాలిక లన్నియు ఒకనాటి భావావేశమున ఆవిష్కరింపబడినవి కావు. పదునెనిమిదియేడుల యెల్లబ్రాహ్మణముననే కవి ఈ మాలికారచన మారంభించి ప్రాథమికోపద్యపరిపాకమువరకు (అప్పటప్పట) తద్రచనము అలవోకగా సాగించుచునే వచ్చిరట.

రవివర్మగారి చిత్రపటములు భావమునకు దీక్షిస చిత్రములు కాగా ఈ మాలికలు చిత్రములను చాటిన భావములు. మూర్తపదార్థాపేక్షారహితమై క్షణక్షణబ్రాహ్మణమానచలత్స్పందర్యసంపదచే పాఠకుల హృదయభిత్తికలపై మరువరాని చిత్రములను కవివశ్యుడే చిత్రింప

వలయును. ఆవిద్య కైవసమొనరించుకొన్నవారిలో నొకరగు శ్రీ సెట్టి మేష్టరుగారు ఈ చిన్ని కావ్యమున దానిని ఋజువు చేసికొనిరి. కావ్య మంతయు చదువనక్కఱలేదు, అందలి ఏయొక్క ఖండికను చూచినను చాలు, అద్దానిని చాటి చెప్పటకు.

ఈగ్రంథమందలి మాలికల సంఖ్య యేబదిరెండు. వానిలో నధిక సంఖ్యాకములు పసగల శృంగారమునకు గీటురాలు. అసలు కవినయ్యని తీర్థమే ఒక శృంగారరసపుంజ ముట. కావ్యమునం దడుగడుగునను కవి యాత్మీయత మెఱయుచునే యున్నది. కవి తానై యావిష్కరించిన భావ ప్రదర్శనమువల్ల నాత్మీయతన మించుకై నను చూడము. ఆర్థాటము లేనిశైలి, అతిశయోక్తులు లేని పలుకుబడి, అతిమాత్రమైన మాధుర్యము ఆకవిత్వమునకు నొరవల్పు దిద్దినవి. అంశియకాదు; ప్రసిద్ధపదములతో కూడిన యలఘూర్తులు రచనకు ప్రసాదమును ప్రసాదించినవి.

ఇందలి ప్రతిమాలికకు నిరువదిరెండు పంక్తులు కలవు. అం దెత్తిన ప్రాసము నెత్తుకొనలేదు, చెప్పినభావమును చెప్పలేదు, చెప్పఁదలఁచిన దానిని విడువనులేదు. అవన్నియు మాలికా రూపముననే యున్నను అయ్యవి సుదీర్ఘములు కాకపోవుటవలనను తగ్గతమైన ఛందస్సు ప్రక్రియా వైవిధ్యసముల్లసిత మగుటవలనను చదువరులకు వినుపుపుట్టినపుడు సరికదా జోత్సుక్యజనకములుకూడ నగుచున్నవి. అదికాక యొక్కొక్కరకమైన మాలికతో కవి ఒక్కొక్కవిధమైన రసాచితమగు ప్రయోజనమును సాధించినట్లు తోచును. వీణాశ్వాణపాణింధమంజైన మృదువాణి వాణి గూపును, దమయంతి శృంగారరామణీయకమును, రత్నావళీవసంత సేనాది యువతుల శృంగారభంగిమలును ఉత్పలమాలికలకు కాన్ఫలైనవి. మత్స్యగంధీ రూపగంధమును, శృంగారసర్వస్వమును కైవస మొనరించుకొన్న వలపులపతాకయగు రాధిక చిత్రమును, మనోరమా మనోహరాకారమును చంపకము లందుకొన్నవి. నాకవ్యగీతేత్రలలో

పేరుగన్న సట్టవరాలు తిలొత్తమమాత్రము పంచచామరములో ప్రదర్శించబడినది. ఉత్తంగతరంగములతో కాలాబ్జములీల గర్జించువచ్చు గంగాప్రవాహాది ప్రళయదృశ్యములు శాస్త్రాలములతో ప్రతిభటత్వము నందినవి. అట్లే ఇందలి ఛందస్సు సాలిప్రాయమై భావోపలక్షకమగుటచే ప్రతిమాలికయు నొకవిధమైన ప్రత్యేకత నాజ్ఞించుకొన్నట్లు తోచును.

ఈమాలిక లన్నియు గతిగాంభీర్యము నాజ్ఞించుకొన్న భావప్రధానములే. తత్ప్రతిపాదనమున కవికి చిత్రపటములు నిమిత్తమాత్రములే యనక తప్పదు. ఈకవి ఔత్సుక్యమునకు ఆయువుపట్టుకైన కొన్ని సన్నివేశములను పురస్కరించుకొని ఒక ప్రత్యేకమైన వాతావరణములో తగ్గతమైన పాత్రలకు రూపమువిచ్చి అతిమాత్రముగ రసభావములను చిలికించి విడచును. ఆ ప్రభావము పతితల హృదయమున ఆనేశించి సరాసరి చెప్పని కథలోని కీడుకొనిపోయి “రసముల్ చిప్పిలుచోట” విధచును. ఆవిషయములు చదువుట వాచిన యెంతసేపునకోగాని పాఠకునకుఁ దెలియదు. అనఁగా చదువుట ముగిసినను పాఠకునితో రసతత్పరత ముగియదన్నమాట. అట్టి కొన్ని ఖండికలను కొలఁదిగ పరిశీలింతము.

నికుంజ రాధ — యమునాతట రాధ

మధురభక్తి కించుమించుగ నటీమాత్రధారులు రాధామాధవులే యని బహుజనాభిప్రాయము. బ్రహ్మవైవర్తపురాణములో రాధ ప్రకృతి. మాధవుఁడు పురుషుఁడు. కాలవాహినిలో వారిగతులు మారుచు వచ్చినవి. ఆ ప్రకృతిపురుషుల లీల కాలాంతరమున గొందఱి కవుల దృష్టిలో కేవలము లొకకానందముగా పరివర్తించినది. దాక్షిణాత్యుల చాలఁబడువఱకు రాధామాధవుల ప్రణయానందము విగళితవేద్యాంతరమైన లొకకానందమే. ఆయానందము భౌతికకష్ట్యాంతరములను గడచి యెటునో నిలచును. అస్థాయి సామాన్యుల కందునదికాదు.

రాధిక 'రసార్ద్రతకు పేర్వత్త మానిని' మాధవునికై ఆమె యార్చి నడలువారనిది. విసిమికల్గిన యారసరాజు ఉపసూహసములో మలపులుతిరిగిన వాసంతలలిక రాధ. మాధవుడు వెనుకదిరిగిన రాధిక విరహపడును. రాధికాహాసశోభిల్లుకు ముచ్చ క్రమ్మిన మాధవుడు క్రుంగిపోవును. 'ఆ ప్రవిమలాధిక సారకృతావగాహములు', 'ఆ ప్రేమా వినోదామానభవమ్ములు' తేనియలూకు నారజపు వింతరహస్యప్రసంగ ములు వారికే చెల్లినవి.

ఆసలు కృష్ణునకు శృంగారరసరూపము నిచ్చి తీర్చి దిద్దుకొన్నది రాధ. తానై సృజించుకొన్న ఆ యుదాత్తప్రణయవాహినిలో నిచ్చలు బేలియాడు కలహంసి యామె. తిథులన్నిట సంపూర్ణచంద్రికావికాస మొక్క పూర్ణిమకే యబ్బినట్లు కృష్ణవిరహసంతప్తహృదయ లందఱిలో ఆరసామభవయోగ్యత సంపూర్ణముగ రాధికకే దక్కినది. తరువాత కృష్ణుని ప్రేమరసామృతధార గ్రోలిన సారసలోచన లందఱకు ఆమె పెట్టినదే భిక్ష. ఆప్రణయపుతీపు లెట్టివోగాని సమక్షములో నున్న మాధవుడు పరధ్యానిముగ నున్నను రాధిక విరహపడును. కావుననే ఆమె స్వాధీనపతికయయ్యు విరహోల్కంఠిత యగుచున్నది.

ఆ లతానికుంజములలో యదువంశమాళికై యెదురు తెన్నులు చూచు ఒకనాటి రాధిక-హారపదాంగద ప్రముఖపాణ్డెయై, ఎఱ్ఱకలువ పూరంగుచీరతో తపనీయాచలమందిరద్వారము దాటి ఆ లతానికుంజ ములలో కృష్ణమార్గగతిసిద్ధినివంతులు శ్రవ్యక నిరీక్షణగో ముద్గిపోయి నది. నివవికసిత పుష్పనికుంజములలో కృష్ణుడులేని రాధ తావిలేని పూవు కృష్ణుడు కాదు ఆమెకు డొరట లేదు. లతామత్తకలు వెల్లి విరిగినవి. మందసమారణము వికసితకుసుమములకు చెవ్వుకోనమరన చుట్టినది. అటు చూచినది రాధ- శారద, మదనమూత్రములను స్పృశీయశారదలకు తెల్లము చేయుచున్నది. గువ్వ, సాపురము, బక్కవ,

నమ్మి- అన్నియు నొక్క పాఠియే వేసిన కేక లొక పెరుగొల్లుగా పరిణమించినవి. రాధికావధువు దేహావల్లి కుందితపై కంటించినది. వెంట నంటిన గోపికలను కాదని కృష్ణుడు వచ్చుజాడ లేదు. అటు నిలువలేక చకితకురంగిభంగి యొకతీరుగా యమునాతటికి భారముతో సాగినది.

అది యమునాతటి. హిమరసైక సైకతస్థలము. రాధిక విరహ పడినది. “ఇప్పుడే విరాస పత్తునని యేగిన ముద్దులకృష్ణుఁ డేటికి వృధా జాగునేయుచున్నాఁడు. తపసుఁడు క్రుంగినంతనే తప్పక వత్తునని శపథము చేసినాడు. అక్కటా! జామయినం జనుదేరడయ్యె” అని రాధిక బాధ పడినది. కాని కుపితమాత్రము కాలేదు. అది ఆమెలోని ప్రత్యేకత.

విరహవ్యధాభరవివశాంగియై నఖిని విలిచి ‘చలీ! వెన్నుఁడు కత్తినుఁడు కాడు. కృపగలవాఁడు’ అన్నది. ఎంత యోచనైవ భావము. అప్పుట్టిన ప్రబంధనాయకలవలె క్రియుని మామగారు, అంతలో వాగక పరమామణికును, అంకించుకొన లేదు-‘అపరిమితానురాగమున నాలలనా పంచబాణుని గోరి గొల్లినడఁతుకలు తిరుగులాడుచుండుక. కాని నఖి! మాధవుడు తనంత తాను చపలుఁడుకాడు’ అన్నది ఇంచుక భారముతో. ఆమాటలలో క్రియునిపై నమ్మకము, ఆ మాటల మాండ్యముతో తన విరహభారము, తోడి వల్లవీకాంతలపై పానుభూతి తోణికినలాడు చున్నది. అంతియే కాదు, అచ్చమగు ప్రణయమున ‘మగఁ డింతులకు చసవిచ్చి పుచ్చుకొన్నను’ మనవచ్చునని శ్వనింపఁజేసి తన ప్రేమకు నుత్తమత్వమును సంపాదించుకొన్నది రాధిక.

జోరకే- ముమ్మరమైన తాపమున మ్రగ్గినది. మరుక్షణములో నాయుదాత్తత్వము స్వార్థస్పర్శకు లోనై గుణిభూతత్వము నందినదేమో యనిపించును. తనలో తలపోసికొనినది. “తొలిసంజ విరసేటి” పూల సౌరభమును తలయెత్తి తలఁపనలేదు. ఈ విశిష్ట యమునాతరంగముల నాయుగముకూడ భంగపడవలసినదేనా. ప్రణయార్ద్రహృదంతర

సీనుయందు తపములెన్నో చేసి నిను గడించుకొని నేడు చేతులార వల్లవి కాంతల కిచ్చుకొంటినే', అని రాధిక గాసిలి కందువారి, యమునాతటి వీడి సాంద్రచంద్ర కదలిచాకేందు కాంతస్థలిలో కాలాడక యటనే నిలిచిపోయినది. వేణువు నవ్వుడిమైనను లేదు. ఆ లీలానిర్జిత మన్మథుని తలఁచుకొని 'తెలియవైతివికదా, ... అలనాటి దృఢమానమానస ప్రమదార్థభావములను' అని ప్రేమాశ్రువులు తోరంబుగా జాలువాట వాపోయినది.

నైరంద్రి

సురాపాత్రాధారిణియై కీచకునికడకుఁ బోవు ద్రావదిచిత్రమును చూచునప్పుటి కవిహృదయభావసంఘటనము ఈ మాలిక.

తాకికదృష్టితోఁగనుక భారత ద్రావదిని చూచితిమా, ఆమె బ్రతుకే ఒక ముఖపాగర నువక తప్పదు. ఏజన్మలో చేసిన పాపమో కాని తిత్ఫలానుభవమునకే ఆమె ధరతిమంశము చొచ్చినదేమో యని పించును. ఆపరితప్తహృదయకుపారమున మావనరహజనుగు వాంఛ యేదైన నున్నయెడల నది ప్రతీకార వాంఛ తప్ప అన్యము కాదు. ద్రావదీ జీవితముఖపాగరమున ముఖ్యముగా మూడు సుడిగుండములు పొడనూపినవి. ఒకటి వస్త్రావహరణసుట్టము. రెండవది కీచకునిచే పరాధవింపఁబడిననన్ని వేళము. మూడవదియునపాండవవధ సందర్భము. ఈమాలిక ద్రావది రెండవ సుడిగుండముఁ జేరఁబోవునప్పుటిది.

అసః భారత ద్రావది నిత్యచైతన్యమూర్తి. ముగ్ధత్వముపేరిట జడత్వమును వహించుట యామెకు చేతకాదు. వాత్సల్యముపేరిట పతులకు విరికిమందు లిచ్చుట గాని, తానై యిదినితికి ప్రోత్సహించుట గాని యెదకు సహించుట గాఁ యామె యెన్నఁడును చేయలేదు. యీజ్ఞ సేని కీలము ఒక్క వాక్యములో చెప్పవలయునన్న ఋజువర్తనమే వాత్సల్యమని ధర్మసూత్రములలోని వాత్సల్య మను మాటకు వివరణము, అనుపలయును.

కీచక పరాధవాగ్ని హృదయమును దహించుపట్ల నోరుమూసి
కొని పడియుండక సమయభంగముకావలయుగాక పతులకు విషయ మెఱి
గించినది. భర్తజనకు తెలియునట్లు చేసినది. అట్లుచేసకు సూచించి
నది. పతుల శక్తు లామె యెఱుంగనివి కావు. వారు భర్తైక బంధులు.
అప్పట్లన నామె యాశ ఒక్క భీమసేనునిపైనే. భీమునకు విషయము
సామాన్యముగ తెలిపి యూరకుండచులేడు. హెచ్చరించి పురికొల్పి
కాసించినది. ఆ హెచ్చరిక భీమహృదయమున నేమూలనో అగచి
పట్టిన వాటి పరాధవాగ్నికి ఆవ్యధార. తోడనే దరిగొన్న భీమణ
ముతాశన కీలయైనాడు భీముడు. అసన్ని వేశముయొక్క ఫలితము
ఇచ్చుమించుగ నా.ను కీచకుని చావుటకుఁ బ్రతివ పట్టించినట్లే యైనది.
అట్టి ముమ్మరయైన దుఃఖరమయములలో ఘోరవ్రతిష్ఠలు పట్టుట చావ
దికి చెల్లిన యలవాటు. అవి తీర్పుట సమర్థుడైన భీమునకు నాగిన
పరిచాటి. అసలు భీమునియండ జూచుకొనియే యామె అట్టి సాహస
ములకు పూనుకొనట.

కీచక పథోనాయము నిర్ణయించుకొని వెనుకకు మఱలినది
చ్రావది. ఎంత కట్టుదిట్టము చేసికొన్నను కార్యము సాగువటకు నమ్మ
కములేదు. ఎఱిగియు సుధేష్ఠ చ్రావదిని కీచకాంతఃపురమున కంపుచు.
గంధగజేంద్రయ్యబలగర్వ సమేతులైన పతు లేవురు చెంతనుండియు
నప్పట్లన నామెకు లేనిచాచే యెరి. కీచకుడా కామాంధుడు. చెనటి.
అప్పటికే సుధేష్ఠను చూచునెవమున వచ్చి యేచేనో వెడమాటలాడి
వెడలినాడు. అట్టివాని గ్నవామే శాను చేసిననాడు 'వాడు రేగక
మానడు' అది యెఱుఁగును చ్రావది. కాని గత్యంతరమిదీ. కంచయే
చేనుమేసిన దన్నట్లు ఎవరి దరితేరి మానము కావచ్చుకొని వెందినదో
ఆ యేలిక సుధేష్ఠయే తానై యీవని కంపినది.

పన్నుగడ సాగువఱకు నమ్మకములేదు. “భీముడు రానిచో!” ఆమాట తలచికొన్న హృదయము కంపించి ఆ సబలకు నబలత్వమే ప్రత్యక్షమైనది. తనపని క్షణములో నేమికానున్నదో చూచి చూచి యాపని కేగుట సాహసమే. మహావిపత్సంకటము నెదుర్కొనుటకు పాన పాత్ర నందుకొనినది. కంపించు చేతులు, తడబడు కాళ్ళు, దిగజారు హృదయము, రాజమాయాధ్వరమున నవబృథన్నానముచే పవిత్రమైన శిరోజములు దుశ్శాసన హస్తస్పర్శచే నిదివఱకే అపవిత్రమై విశీర్ణమై కటిని ఉమ్మచీకట్టులు గావించినవి. మహా రాజ్ఞియాజ్ఞ-పోక తప్పదు- ఏకాకిని. పుట్టిననాటినుండి నేటివఱకు ‘తమముమబళ్ల బన్నములు’ ఒకవాని వెనుకగా నొకటి స్ఫురణకు వచ్చినవి. అక్కటా! బాల్యమున కన్యగా నున్నప్పుడు పెండ్లికాదనెడి చింత- తరువాత ఐదుగురి కిల్లాలి నై చిక్కుపడు పెట్లనెడి చింత- అది తీర మాయబాదము- తరువాత వస్త్ర పహరణమే. ‘పండ్లొడండ్లు తేజోబలప్రాధాన్యము గలట్టి రాచకొడుకులు ధర్మంబని కానకేగ’ పట తగని యిడుమల పడి నేను ననాథవయ్య అనాథనై విరటుని కొల్వూలో నీచుడైన కీచకుని పాలబడవలసి వచ్చినది. మరల ఆ శ్రీకృష్ణుడే గతి. కృష్ణా! ద్వారకావాసా! కృపాసాగరా!” అని ఆశ్రోశించి, ఆభీమనేను డిది విన్నను లేవడాయనుకొన్నది. భీముడు లేచుటయే కష్టము కాని లేచనా కార్యము సాగును. అసలు ఆ లేచుట యెట్లునునదియే ప్రశ్న. “నిన్నటి సంగతి నేటికి ప్రాతవడ్డదేమో! ఆయుదేకము చల్లారెవో”, “ప్రతిజ్ఞ చెడు ఎట్లుం బూర్వకప్రభు లింకొకమా తొందక తీరదు” అని అనుకొన్నది అప్రయత్నముగ. దీర్ఘముగ నిట్టూర్చినది. బహుశః అలనాటి జయద్రథుడు మరల స్మృతిపథమునఁ బడినాడు కాఁజోలు. దుఃఖము పెల్లబికినది. బాష్పధారలు దృష్టినిరోధము గావించుచున్నవి. కదలక తీరని సమయము. “సింహమున్నకడం తేను కరేణువట్టులు అతి మందంబైన యాసంబు పొగించిన” దంట ఆ సాధ్య.

దమయంతి హంస సంవాదము

ఇది దమయంతి హంసిని బట్టి హృదయగుంఫితమైన ప్రియుని విషయమై ప్రశ్నోత్తరములు జరుపు రసవద్ధటమునకు భావచిత్రము.

దమయంతి యభివృద్ధిని బ్రహ్మగారిచేతి చాతుర్యవిదానము, ఈడైన కాచబిడ్డ, నలుని గోరిన వలినానన, అవ్యక్తమైన వలపులుదలతోన రొదసేయు కూనవయసునుండురి, లలితోద్యానమునఁ బూలతోఁ బూవై సంచరించు హంసిని ప్రీతిమెయి పొంచి పట్టఁబోవును. అది సామాన్యపురాయంచయా ! నలుదిక్డనుండి వచ్చిన దూరిక, చాత్య నిర్వహణమున శుచిముఖచిత్రచేఖాదులను మించిన నెఱజాణ.

హంసికార్యనిర్వహణము అత్యద్భుతము, తా నా కార్యార్థినియై తనుదాన దమయంతికడకు వచ్చినది. అది యెఱుకవడుటకు వీలా ! తటస్థభావము వహించి దమయంతిని జూడనట్లే యందు సంచరించుచున్నది. విదర్భరాజపుత్రి చాతుర్యము కలదియేకాని చాత్యపుత్రుల్యముల నెఱుంగుచి. ఇంతెఱు నామె చాత్యము నందవలసినది, అందవలసినవా రందలి సారస్యము నేకాని, యుండించుటతోఁ జమత్కారముల నెఱుఁగుట యరును. చాపము ! హంసిని బట్టఁబోయినది. నెఱజాణ పులుఁగురాణి తటాలున మింటిపై కెగసి యుండనియెత్తున నిలిచి నెమ్మియు తయు దమయంతిపై నిడి, 'యోహో ! చలన నేత్ర ! నా తెక్కలకొసఁగల పసిడి న పేక్షించి ననుఁ బట్టఁ దలఁచితివా !' యని యారాకుమార్తెపై దోషాకోపణ చేసినది. అంతలో నూరకుండక 'మఱి నీతనూ కాంచనమందు వాంఛవడి వచ్చెడివారిమాట యూహించితే' యని మిక్కిలి నేర్పుతో ముందటికాళ్ళకు బందము నైచినది. హంసి పేర్కొనిన దమయంతివాంఛ తనతెక్కలకొసఁగల పసిడిమాత్రమే. మఱి యా హంసియుద్దేశించిన తమయంతీసంబంధమైన వాంఛ యామె (దమయంతి) తమవంతకును జెందినది. ఇక మన నన్నమాటయు నందు గతార్థమే.

ఆ భావావిష్కరణ మట్టిది. మొత్తముపై హంసి యెత్తుకొనిన దమ యంతీసంబంధమైన వాంఛను విషయ మా మెసర్వస్వము నని.

దమయంతి యప్పటికి హంసియొక్క యాగహనరహస్యము నెఱుంగకపోయినను యుక్తికి బ్రహ్మ్యుక్తి నెత్తఁగ్లూచాతుర్యము కలదియే. తోడనే “మరాళమ! నీ సువర్ణ మాసిండుట లేదు. నీరములు క్షీరములు నేర్పడఁజేయు నీవు నా మంచయుఁ జెడ్డయు నేర్పఁడుటమాత్ర మెఱుంగవే” అనినది. ఉక్తిమాధుర్యము యుక్తిచాతుర్యము రెండును నొకదానికొకటి యాడుతీయని సమాధాన మని. హంసిచెప్పినట్లు తను చెల్ల బంగారమైన దమయంతికి హంసితెక్కులవసించి యొకతెక్కయా! ఇక రెండవవాక్య మతిచమత్కారంహము. ‘నేర్పఁతినియిన నీవు ప్రసిద్ధురాలవు కదా! ఆ నేర్పు నా సామాన్యపుభావము నెఱుఁగుట కైనఁ జాలలేదా!’ అని హంసిని బ్రక్షింది యున్న తీర్పుకొనినది.

ఆ సమాధానములో దమయంతిదిట్టతనము హంసి కవగతమైనది. వెంటనే మఱియొంత గడసరితన మవలంబించి సూచ్యార్థమూచనముగ “దాసరీ! నెన్నడలందు నీకు మాయంచకొంటువారలకు వారనినైరము. కావునక నమక వంచన చేసి పెట్టుకొన వచ్చితివి. ఇంత యెఱుంగవా!” అని విచర్యరాజపుత్రికి హంసకులంబుతోడి బాంధవ్యవైకుఢ్యాభాసమును నిపుణముగ నెఱిగించినది. ఆమాటలలో దమయంతివిగూర్చి నీవు హంసనడకలు గలయందక జై వని చెప్పుచు నాయందము మానుండియే నీకు సంక్రమించిన దనుటలో గర్వరేఖ యించుక మెఱయించినది. ఆ భావగాంభీర్యము దమయంతి కవగతమైనది. నడకలో సామ్యమునకే యంతగర్వమా యనికాఁజోలు దమయంతి యలఁతిగ నవ్వి “మీనడకలకుక సరి లే దని సృష్టికర్త మన్నించుచునుండ మీపయి నే వగగొందునె; నిన్ను బట్టి నే పెంచఁదలఁతుర” మృదినది. హంసి రాకుమారిచూసిన ప్రతిబంధిరచనాచాతుర్యమున కల్పరేఖను సమయము చూచుకొని యుత్తరరంగమునకుఁ జెర నెత్తఁదలఁచి “నీవు నన్ను బట్టి నీకడనే నిల్పుకొనిన” — అని కొంచె మాఁగి

యామెవైపు చూచి, మరల నాగి యాతురత చేకర్తించి- “నలుఁ
డను నృపుఁ డొకఁడు నిపథావని నుండు (నీకుఁ దెలియదులే.) అతఁడు
నన్నుఁ బ్రేమించిన చిట్టము. అట్టి మాచెలిమిని బలిమిగాఁ దెగఁజెంపు
చేయ నెంచితివే!” అని యయ్యదనపులును నెఱిగి దమయంతిహృదయ
బాంధవునితోఁ దనకుఁగల బాంధవ్యమును జెప్పి యతిఃపూర్వమే విక్సి
పడైన వలపుబీజమునకు తీవము చిలికించి విడఁచెడి.

దమయంతి రాచరికపుఁజాతుర్యమున కీయెత్తుగడఁబ్బాయి యంది
నదికాదు. ఆమె హృదయరాగవిపంచిరాగము వలనామగ్నరణముతోఁ
బంచమస్థాయి కెక్కినది. ఆశ్చర్యముతో “నెట్టిటూ! జగత్పంచ
శిరుఁడు నైషధుని ప్రాణపదఁబవె! రావె! నిన్నించునైనను గన్తి పెట్ట
నుకదే! దిగి రాగదె, మత్సరశత్రుగ్యసంచయముచాక్షునఁ దోచుచు
నుండువి” అన, నాపగ యానకట్టు తెగ నాపగరానివిధంబునఁ బాఱిపట్లు
వఁపువాహిని వెల్లువయై పాఱింది. ఆ ప్రవాహపుటాడుదుడుకులలో
హంసి విదర్భరాజపుత్రి గుట్టఁతయుఁ నూడఁగట్టుకొనినది. కొలికెలో
ముడిపడిన దనుకొని “అహ్మయ్య! నలరాజుదూత యేఁజెందినకార్య
మైనట్లే” యని నిబ్బరపడినది.

అ హ ల్య

ఇది రామవదనూభిచే నహల్య శిలారూపము వీడి మానవరూప
మునం దున్నప్పటి చిత్రమునకు భావము.

అంచాలరాశి యహల్య. వహిఁగల యందకత్తియలమూటల
కేయి యస్సరోమహిళలలోననేమియు వారుకు సరివారు ‘వహి’ యట.
ఆ సోగను నారసి హరిహరప్రభాకరులు మహావికారముల నందిరట.
ఆ తిహితహిపాట్లను నదికయొక్కికి విడచివను అహల్య యందకత్తియమట
స్వభావోక్తికి దూరముకాని మూట.

గౌరిముఁడు ‘వసిష్ఠుని వాక్యప్రకార’ మహల్యాకరగ్రహణ
మొనర్చి గృహమేధి యైనాడు. రూపమునకు నన్నెదెచ్చు గుణవతి

యహల్య, “పతి యేహాపము దాల్చి కడదనురూపం బైనరూపంబుతో”
నాతినికి సరియగువాటము చేర్చికొనినది. బ్రహ్మజ్ఞానియైనపతికి సౌఖ్యముఁ
గూర్చుటలో నాసతి కొకతృప్తి. తదీయపదసరోజములరజము సరుం
ధతితోఁలఁ దలఁచాల్చి యవిర్వాచ్యమగు నాసందము నందును. పతి
యలసిన నామె యనురాగము మందమానుతమై తద్దగ్గరి వాపును.
ఆ యహింసకరాస్య తూరుపు వేగకమున్నె స్నాన మాచరించి భర్త
హితవుఁ గోరి బాలచంద్రు నవళుళించుఫాలభాగమునఁ గుంతుమరేఖ
దిద్దును. దేవపూజనల్పు హృదయనాథునికై రమ్యసుమమ్ముల సేక
రించును. పతి రాకమున్నె శుచియై దేవతాగృహమున ధూపదీపాదుల
ననుచ్చును. తనిసి తనియించు నిండుహృదయముతో నహల్య దేవతా
గృహములో నొక దేవతయై విరాజిల్లును.

ఆ నొకటి కుంతుమరేఖ సొంపును దలయెత్తించూచిన పరవుగు
పులు పరిబాలురే యగుదురో, యూరిమ్యసుమమ్ముల నేరునప్పటి
యామె చెలువమును జవలదిత్తముతోఁ గాంచిన మగవారు రూపరి
పోదురో యనిపించును. ప్రత్యూషము మునివాటికారామసుమమ్ముల
నేరు నహల్యపై దన కరగ్రహణప్రసారము గావించిన యాపతిప్రతా
మతల్లి కినిసి ‘నీ ఫలిభ్రమణము చాలు నిశ నాగు’ మని యొక్కడ
శాసించునో యని దివకరుడు మందముగా పొంగునట్లు తోచును. ఆ
ప్రాంతభూసుహృదుల నానుకొని కుసుల తడియాల్చి నహల్య ప్రసన్న
వదనముఁ గాంచిన జన్మజన్మాంతరపాపఫలము వాసిపోవునట.

గౌతముడు బ్రహ్మజ్ఞాని. అహల్య యావందమయి, అతఁ డాశ్ర
మవాటి గోవత్సములను వాత్సల్యము మీఱి నిమురును. ఆమె బాల
హరిణములఁ జేరి జీరును. అతఁ డటనటఁ దిరుగుచూర్చారియూషికము
లను నీవారాష్టకవిధ మిడును. ఆమె శుకశాపికలకు జరుపుచెప్పదు
బ్రహ్మసంఘములకు మురిపియును గలుపును. గౌతముడు సమిధల కరుగ
నహల్య నీర్మకడివ చేకొనును. అతఁడు నిత్యాగ్రహోత్రము వ్రేల్చును.

ఆమె చాకకళలో నైపుణి చూపును. నాటి యహల్యగౌతములవాటి శాంత్యానందముల సంగమవాటి. ఆ ప్రణయ మేకైకశామానుభవ నిబద్ధముకాదు, మఱి, రశోగూఢభేదము సోకని సాత్వికప్రేమసంపద.

స్త్రీత్వము చిక్కనిది. అందును భారతసారీమణిశీల ముఖోమ లము. ఆశీలము కళంకితమైవపట్లు- సరియితగుల తప్పైనను బారచా పైనను, గాల్యమైనను, బాపల్యమైనను శిక్షమాత్ర మొక్కటి. అది స్త్రీయే తానై తెలిసికొని యనుభవించవలయును. అందుచేతనే యా శీలమున కంత విలువయు మహర్త్వమును వచ్చింపి.

ఆమె జన్మాంతరాధీత పుణ్యవిపంచివాదమున నెటవో యవశ్రుతి ధ్వవించినది. ఎవరినో కల్గిన బాపప్రజంత యహల్యను గట్టిపడినది. జంభారివాంఛలోని యనాచార్యముఁ, గట్టుకొన్న చోలోని కాశన్యమును, బలీయమైన విధియు మహల్యను గండశీలము గావించినది. అనంతమైన కాలవాహినిలో వానరములు నెలలు వర్షరములు నెన్నో యజ్ఞాత ముగాఁ గడచిపోయినవి.

*

*

*

శ్రోవతిప్పిన పూర్వపుణ్యసంచితప్రమ్మోరక మొకటి కాలవాహి నిలో సరవిచ్చినది. పూతమైన రామపదధూళి సోకి తాత్తి నాటిదిహ్ను ములు రాజొచ్చినవి. గుండ్రతిప్పై నాయ హెచ్చై తెగబాత్రైచై నిలి డమై నెఱిమబ్బునుజోల వేసి యొప్పినదట. ఛాలభాగము చంద్రునిలోఁ బాతికపాలై నగబాలై పూర్ణశింబమై యుమరినదట. కన్నులు వాతెఱ నాసిక మొదలగు నవయవములు క్రమముగాఁ "గళాచాతురిశోడ శిల్పము గల్పిన చక్కని రాతిబొమ్మయే నాటిగ నైనయట్లు" చెయవము పందినదట. అపకారమూర్తి లక్ష్మణుఁడు క్షణమాత్రము సర్వము మఱచి యబ్బురపడినాఁడు. పరిమేష్యుఁడు శ్రీరామచంద్రుని యానన సీమపై నల్లన లేతనవ్వొకటి మెఱసిపెచి. బహుశః యాసద్వాంతిగ్యము యహల్య యాంతిర్యము నెఱిగికొనియుండును.

'కలగని యంత మేలుకొనవచ్చును' అని నానాకలకమున మెల్ల మెల్లగా నల్లలాసినది. అది జాగ్రత్త స్వప్నములగు మధ్యావస్థ. హృదయ ఓణలో నేదివ్యతిరేకమో స్పందించినది. పరిసరమంతయు దివ్యతతో మయము. ఆమె కన్నలనుండి యెడతెగని బాష్పధారలు జాలువాలు చున్నవి. అది ముఖమో సంకోషమో యెవరికెఱుక. చేమాడ్చి పులకితిగాత్రియై భక్తిచారవశ్యముతో నాదివ్యశోభిని గూర్చి యేమేమియో పలికినది. ఆకంతధ్వమాత్రము పరమాత్మతో నడబాటు గన్న జీవాత్మ యార్జివలె తోచును. "ఓ గుణాభిరామ! నిర్వీరుక భాయమానశ్మవతో (మరల) నన్నొకయింటివానిగఁ జేసితి" వెందుల కన్నట్టి దైవ్యముగఁ జూచినది. కలిసిబుధవములకుఁ గందువాటిని కోమల జీవితముకంటె బడగ్యమే నయముఁబొందినది కాఁబోలు. అణచిపట్టిన యావేదన మాఁగక యుగ్రరూపమున దిగజాతినది.

మణుక్షణములో మామ క్రమ్మినది. అహల్య పూర్తిగ వైర వ్యవధియై లోకకదృష్టితో రామలక్ష్మణులను బాడ వారు ముద్దులు మాటగట్టు చిన్నిబాలురే. వాత్సిల్యముపొందార నామె కత్యాకో న్ముఖుడైన రాముని జేరితేరి "బిడ్డా! పెండ్లికొడుకవు క" మృని దీవించి నది.

ఇట్లే యందలి శీర్షిక లన్నియు ధ్వనిగాంభీర్యసముల్లసితములై యొకదానికొకటి యీడుతీయుని తీగుతో నున్నవి.

ఇందు వాడుకలోనున్న కొన్నివలుకబడులు తగుమాత్రము సంస్కరింపఁబడి క్రొత్తశక్తిని గడించుకొన్నవి. 'నోకళ్లకొ హృది గుమ్మిపట్లు- మిసమిసలామనట్టి దీనిసము- గొప్పలేవో చెప్పెను నాని నైదుగుని పొత్తే లేవో!- ముప్పైగుని పందాంగంబు చున్నవా!- మగకచ్చ కట్టుకొన్నాను- బుడబడ్డెల వేసముకలుల్- బొడ్డును గోయిబడ్డలు'- మొదలగునవి.

ఒక ఖండికలో నాయకుడు 'రిసికతయందు నూత్న మకరధ్వజా-
దట- ముక్కాకం తెరిస యొక సొగసులతాతన్ని ప్రచండమైన
భాస్వంతరి యొడవేడిమికి వాడిన మవ్వపుదీగెయట' - ఒక పరితప్త
హృదయమును వర్ణించుచు "గదగజలాకు మేను నధికంబకు నార్తికి
గుర్తులై చెలంగ జకునిధంగి వేడ్చె" ననినాడు.

అటవట శ్లేషచమత్కృతకూడ మెఱిసెదది. సముద్రగర్వాసహ
రణమను శీర్షికలో నది స్పష్టము. శ్రీరాముడు రత్నాకరుని దారి
యిమ్మని పేయిరీతులుగఁ బ్రార్థింప సముద్రుఁ "దర్శివాస్తి" యనక మాన
ముద్ర వహించును. శ్రీరాముడు కోవోద్దిష్టుడై "నిలువెల్ల విసయు
భంగుబుల్ గదా చేయు జీవనమన్నక కలుమలచాలము- దోహదర
దర్శనంబునని యుప్పొంగుక గదా" యని శ్లేషగర్భితముగ వింపిం
చును.

ఇకఁ గొన్నికొన్ని చోట్ల భావము లపూర్వములే కావచుంచిత
ములుఁగూడ, వమయంతి లేఖ వ్రాయునప్పటి యామెమీ మరలేగిన
వత్సమోమట ! పోవ నిష్క్రములేకయుఁ లోక తప్పియవధ్యలోఁ బోవు
చున్న వమయంతి గమనమును వర్ణించుచు 'మందనూనముక దక్క-
మటొందురీతి గమనంబు నెఱుంగమి సాగుచు సాగుచు నేగిన' దట.
ఆసాగుదురో సవిష్టర స్పష్టము. విరస్త భూషణైన మనోరమ గూపము
'పుష్పతరులనెల్ల తాల్చిన మవ్వపుతీగ' యట !

"శ్రీ పెట్టిమేష్టకుగాదు" లోకకమనస్తత్వములను బ్రదర్శించు
పట్లఁ జూపిన శిల్పనైపుణ్యము రసికులచేఁ దల లూపింపకమానదు.
అట్టివి కొన్ని.

ఆకాశవాణి పరికినది. శకుంతలాదుష్ట్యంతలకుఁ బునస్సయాగ
ముము సిద్ధించుచును మిది. ఆప్రకు చుష్ట్యంతుడు శకుంతల వింతవలకు
గాసివెట్టిని నీ యని పశ్చాత్తాపనంకలితమఖమును మరల నామె
సాన్నిధ్యభాగ్యము లభించినందులకు సంతోషమును నొక్కసారియే

పొందును. శకుంతల భర్తృహిరస్మృతమై క్రుంగిసహృదయమును గుడి
వట్టి గృహోన్ముఖ కానున్న సమయములో, గలహపమెఱిగిన, బతి
సన్యాసము లభించును. కనుకొలుకులలోని దుఃఖాశ్రువులు జాఱక
ముందే యానందాశ్రువు లందుఁ గలిసిపోయినవి. ఇంతకుఁ గారణ
మంఃరళీయకమని చెల్లపైనది. శకుంతలాదువ్యంతు లానందాయత్త
చిత్తులై యొకరినొకరు వెట్టిగఁ జూచుకొనుచుండిరి. మిక్కుటమైన
భావధరముచే నోట మాట రాదట. అప్పుడు కవి "ఈచింతల్ దెచ్చివ
యుంగరము తాఁ జేబూనియున్ బాచివృత్తాంతం బామెఁగఁ జెప్పఁజాలఁ
డతఁ డాతన్వంగియున్ బాచివృత్తాంతం బాతని దెల్పునుం చదుగలే
దయ్యారె! యయ్యిద్వరకున్ గొంతుల్ సాధ్యముగాక వృక్కులకె
వాక్కుల్ నేర్పి రొక్కింతగన్" అని యాసన్ని వేశము సతిమాత్రమనో
హరము గావించినారు.

బాలకృష్ణుఁ డను శీర్షికలో - యశోద మాతృత్వము పొంగారఁ
జిన్నికృష్ణుని తేరఁదీసి ముచ్చాడుచుఁ జేసినవేయున్న రాధను జూచి
"యోసి రాధ! మేవల్లుని సంబరపడుదు నారయులే యనుకొంటివేమి!
నేఁ డెల్లి కుమార్తె నోర్తు కని యీవలెన్ సుమీ!" అని మేలమానును.
రాధ యలఁతిగ నవ్వుకొని "ఏమి యెల్లుడ యత్త యత్త యని యందువు
వెత్తిగ నిందుకొసనూ" యనినది. ఇదియొక మనోహరిమైన సన్ని
వేశము. యశోద భావము రాధ యెఱుఁగును. రాధ ప్రత్యుత్తరము
లోని మర్మము యశోదకుఁ దెలియదు కృష్ణుడు రెండును నెఱుఁగును.
చదువువారును నాభావద్వితయము నెఱుఁగుదురు. దీనినే యాంగ్ల
మున డ్రామెటిక్ విరసి (Dramatic irony) యందురు.

"శ్రీ సెప్టి మేప్తరుగారి" రచనలో నిట్టిచమత్కృతు లెన్నియోఁ
గలవు.

✓ కుమారసంభవము - పార్వతీశీలచిత్రణము

శ్రీ బొడ్డుపల్లి పెరుషోత్తమ, ఎ. ఏ,

శీలచిత్రణము విశిష్టమును కావ్యశిల్పము. ప్రపంచవాఙ్మయములను సమగ్రముగ సమీక్షించిన వారస్వతీయులు త్రివిధములగు శీలచిత్రణవిధానములను విరూపించిరి. అందు మొదటిది జాతిలక్షణవిధానము, రెండవది ఆదర్శ శీలచిత్రణము, మూడవది యథార్థ శీలచిత్రణము. మువ్వకు కవిమూర్ఖముల మధురస్పృహలయందీ మూడు విధానములు పరాకాష్ఠ నందెను. చాలే వ్యాసకాళిదాసశ్లేషియును. ఇందుఁ గాళిదాసు గావించిన యాదర్శ శీలచిత్రణము వచనోక్తియు.

కాళిదాసు శైల్యుడు. అతని మతము శైవాద్వైతము. పార్వతీ పరమేశ్వరు లాతని కిష్టదైవతములు. ఈ సృష్టియంతయు తత్స్వరూపమే. ప్రకృతియే పార్వతి. పురుషుడే పరమేశ్వరుడు. కాళిదాసు తన ప్రథమకావ్యమును ఋతుసంహారమునఁ బ్రకృతిని వర్ణించెను. అందుఁ బరమేశ్వరీచరణమంతర వివాదముల నడుగడుగునకు నాలించినాడు. ప్రప్రథమమున మానవునకు గోచరించునది ప్రకృతిమూత్రమే. జ్ఞానవేత్రమును విప్పటకు మొదలుపెట్టినచోఁ బురుషుడుగూడఁ గానవచ్చుచుండును. మొదట ప్రకృతియుఁ బురుషుడును భిన్నులుగాఁ గానవత్తురు. అట్టివారి కభేదము నెఱింగి యొక్కటిగాఁ గాంచుటయే జ్ఞానముయొక్క పరాకాష్ఠ. కుమారసంభవమున నావిషయమంతయుఁ గవిచక్కఁగా విరూపించినాడు.

పార్వతి పరమేశ్వరుని యస్త్రాంగలక్ష్మి యెట్లు కాంగల్గినదో అట్టి సర్వోత్కృష్టమును జగన్మాతృత్వానము నధిష్ఠించుట కెట్టిత్యాగవిరతి, అచంచల విశ్వాసము, నిష్ఠాగరిష్ఠతయు నవసరమో కవికులగురునకు కాళిదాసు పార్వతీ శీలచిత్రణమున మనోజ్ఞముగ విరూపించెను. ఇట్టి పాత్రల స్వభావోన్మీలనముచే నీకవిపార్వభాముడు భారతీయ ప్రణయ

రహస్యములను గాంతాసమ్మితముగా నుపదేశించి రసబుద్ధులకు రహస్యము పంచిపెట్టెను.

పరమేశ్వరప్రేరణమున దక్షుడు ప్రజాపతి యయ్యెను. ప్రజాస్పృహకే గడంగిన దక్షునకు నలువది కూతురు లుదయించిరి. విశిష్టతముగా వారండఱిని దగిన భర్తల కొసంగెను. వారికిఁ బుట్టిన సంతానముచేఁ జరాచర మంతయు వ్యాప్తమయ్యెను. ఆకవ్యలలో నది యను కవ్య నాతఁడు క్షుద్రున కొసంగెను. కవ్య నొసంగుటచే నతఁడు క్షుద్రునకు గురుస్థాన మయ్యెను. అందువలన క్షుద్రునికంటెఁ దా నధికుఁడననుభావ మాతని మనమునఁ బొడమెను. దేవతలందఱు క్షుద్రు నధికునిగాఁ నొరియూడుట యాతని కమాయాకారణ మయ్యెను. అతనిని నొంచెవఱచుటకై దక్షుఁ డాకయాగము చేయఁగడంగెను. దేవతల నందఱిని యాగమున కాహ్వానించెను. పురాణపురుషుఁడైన యల్లువకు మాత్ర మాహ్వానము లేదు. దక్షున కింక యహంకారమా యని పరమేశ్వరుఁడు తలంచెను.

నతి పతివ్రత. భర్త నీగతి తొడి యెల్లద మొనర్చుట యా యెఁగుఁ గష్టముగా నుండెను. "తొడి కి త యహంకార మేల ! పట్టుదల యేల!" యని తలంచి తొడి పట్టుదల మాన్పి సమకట్టి "అనాహవాతోఽధ్వరం గచ్ఛే" త్తని పెన్ద లంనుకు గాపునఁ బిలువకున్నను తొడి యొనరించు యాగమున కరుగఁడలంచెను. పరమేశ్వరుఁడు వలదని వాఁచెను. కాని యామె తనపట్టుదల మానలేదు. తొడిని బోలినకూతురే యని తిప్పుడు భావించెను. పిమ్మటఁ దొడివలనఁ బరాభవము పొంది తన లోపము నెఱింగి యాగముచే కరీరము వదలి పునర్జన్మమునకై శైలాధి నాథునితనయ మయ్యెను.

దక్షుఁ డహంకారి. అతని కూతురగు నతికిఁగూడ నాదోషము నొకమొందెను. అహంకారము రహితుడగుటయు. తిప్పుడు జగత్పిత.

అశని భార్యయగు నీమె జగన్మాత కావలెను. రజస్త్ర మోగునోపహతి గావించిన సర్వోదేశముచేగాని యట్టి దుర్లభస్థానము లభింపదు. కావున నామె కింకను నట్టిపరిపూర్ణత సిద్ధింపలేదు. పరిపూర్ణతకై యామె యింకొకజన్మ మెత్తవలసివచ్చెను.

సతీదేవి ధరణీధరేంద్రునితనయగా మరల జన్మించెను. శివుని మహేశ్వర్య మెఱింగి యాతనియొడఁ బూజ్యభావముగలవాఁడే యామె తండ్రి యగుట కర్హుఁడు. హిమవంతుఁ డట్టివాఁడు. శివుని పాదరజము శిరముపైఁ దాల్చుకొనినవాఁడు. సగాధిరాజు. దేవతాత్ముఁడు. ఓషధీ శ్వరుఁడు. మహోన్నతుఁడు. అనేకరత్నప్రభవుడు. అట్టిరత్నములలోఁ బార్యతీకుమారీరత్న మగ్రగణ్యము గదా !

శుభప్రదమై స్థావరజంగమరూపము వైసశరీరు లన్నిటికిని పార్యతీజన్మదివము సుఖప్రద మయ్యెను. హిమవంతుఁ డంతకుమున్నే పుత్రవంతుఁడైనను నాతనిప్రాణమంతయుఁ గూతుపై నుండెను. ఆమె నలసఁ దాను పవిత్రుఁ డైనట్లు. అలంకృతుఁ డైనట్లు భావించెను. పార్యతి దిననినప్రవర్తమాన యగుచుండెను.

బాల్యమున నామె మందానీపైకతివేదికలందు సఖిసమేతయై క్రీడారపము చూడఁగొనుచుండెను. ఇట్టి బాల్యవిచేష్టితములందుపైత మామె ధర్మవిరతి వ్యక్తమగుచుండెను. తనవయోసుచ నామె విద్య నభ్యసించుచోడంగెను. శరత్కాలమున గంగానదికి రాయంచ లరుగు దెంచినతెఱంగున, రాత్రియైనంత మహాషధిని దసకాంతులు చేరువడు వున, నుపదేశకాలమునందే పూర్వజన్మవాసనావశేషమున విద్య లన్నియు నామెకుఁ బ్రాపించినవి.

యౌవనావిర్భావమునఁ బార్యతి సర్వాంగసుందరి యయ్యెను. ఈమె విధాతృని యనిదంపూర్వస్పృశి. పాండర్యమునంతయు వొక్తచోఁ జూడవలె ననుకొతుకములో విధాత సర్వోపమాద్రవ్యములఁ దెచ్చి వేదికానమున వాని నుంచి ప్రయత్నముతో నామెను సృష్టించినట్లున్నది.

ఇట్లుండ నొకనాడు కామచారుఁ డగునారదుఁడు పితృసమీప మునున్న పార్వతిని గాంచి “ప్రేమచే హరునియధ్ధాంగమును హరించి యేకపత్ని కాఁగల” దని యాశీర్వదించెను. రిత్తనోపని మునిసత్తముని మూల మదియం దుంచి హిమవంతుఁ డామెకొఱకై యెట్టివరాస్వేష ణముఁ గావింపలేదు.

సతీవియోగానంతరము శివుఁడు సర్వసంగపరిత్యాగ మొనర్చి హిమాలయమందే యొకరమ్యప్రదేశమున నేమికోరియో తప నూచ రించుచుండెను. అదినాథుఁ డీనిషయ మెఱింగి యయ్యుష్మమూర్తిని బూజించి సఖిసమేతయైన తపతపయ నాతనిశుశ్రూష గావింప నాన తిచ్చెను. ఇతరగుణయుల నామె యెంతయున్నతయయ్యును పెద్దలయెడ విసమురాలు. తండ్రియావతి శిరసా వహించి శివుని సేవించుచుండెను.

పార్వతి త్రినేత్రునికన్నుసన్నల మెలంగుచు, శ్రమ యనక పూజాప్రసూనమాల సంతరించుచుఁ బరిచర్య గావించుచుండెను. అది రమ్యప్రదేశము. ఉపదరింపఁబడువాఁడు యువకుఁడు. తాను తరుణి. తానుగృహపరాధకారి. అట్టియెడ నెట్టిలోపము లేక, ధైర్యము చలంప నీక సేవించుట పార్వతినిగ్రహమునకుఁ బ్రబలనిదర్శనము.

ఆసమయమున దేవతలకార్యము దీర్పవెంచి మన్మథుఁడు రతి వసంతులఁ గూడి శివునియాశ్రమమునకు విచ్చేసెను. వసంతవిజృంభణ మారంభ మయ్యెను. వసంతావిర్భావముచే జేతనాచేతనములు కామ వరవశము లాయెను. స్థాణువనొకసులైన తపస్వు లాసమయమున సమిత ప్రయత్నమునై మనోవికారముల నణఁగుకొనఁగల్గుచుండిరి. శివుఁడు సమాధిస్థుఁడై యుండెను. దూరమునుండి దూతని దగ్గింపఁగనే మన్మథునిచేతనుండి చాపశరములు బాటి క్రిందపడెను. అతని క్షుద్ధుల సన్నగిల్లెను. శివుని సేవించుటకై వచ్చిన పార్వతినిగాంచి యతని ధైర్య త్యాసము లించక సూక్ష్మి నెను. అప్పు డామె ననోదతవసంత

ప్రమాదభూషణాలంకృతయై, శివలయవిరాజమానయై, నడయాడు లత వలె నొప్పుచు తన చెలికత్తియలతో శివుని సేవావసరమును బ్రతీక్షించు చుండుట మన్మథుఁడు గాంచివాఁడు.

అది మిక్కిలి పరీక్షాసమయము. మన్మథుని మనోరథ మీ పర్యాయ మటో యిటో తేలిపోవలయును. అధరీకృతరతిసౌందర్య యగు పార్వతీసౌందర్యమున కేమైనఁ జారితాఢ్య మున్నదో లేదో నిర్ణయింపఁబడు క్షిప్తసమయ మది. ఈసమస్యను బ్రతిపాదించుటకే యిట మహాకవి పార్వత్యాగమనము సర్వోత్కృష్టకవితామాధుర్యములతో వర్ణించెను. త్రిభువనైకసుందరియగు పార్వతీరూపమును నాలంబనవిభావ మైన, యశాలవగంధ విర్భావముచేఁ గల్గిన యుద్దీపనవిభావమైన యోగ నిష్ఠాగరిష్ఠుడైన శ్రీకంఠుని విద్రాణమైయున్న స్థాయిభావమును ప్రబోధింపలేకపోయెను. కేవల బాహ్యసౌందర్యముచే బలమిచ్చిని మాన సము రంజిల్ల దనువిషయము స్పష్టమయ్యెను. మన్మథుఁడు మర్యాద మీఱి పర్తించెను. తనయంతరము వెలియంతరిము నావంతయుఁ దెలియక శివునిపై సమ్మోహనాస్త్రము ప్రయోగించెను. శివుఁడు చంద్రదోషయారంభమున సంబుర్రాశివలె ధైర్యము సన్నగిల్లఁ పార్వతీ బింబోష్ణముపై మక్కువతోఁ జూపుచు మఱిలించెను. పార్వతి స్వ దాంతరలు తొనకాడ ముగ మావలికఁ ద్రిప్పి తనభావమును వ్యక్త మొనర్చెను. శివుఁడు తనభావవికార మెఱిగి వెనుకకుఁ దిరిగి మన్మథునిదుశ్చేష్టితమును గాంచి కోపముతో నాతని భస్మావశేషుని గావించెను. ఇంక స్త్రీసామీప్యమును బరిహరింపఁదలంచి యతఁ డంతర్నిరుఁ డయ్యెను.

అట్టిస్థితిలోఁ బార్వతి యేడువలేకు. మూర్ఛ మునుంగనులేకు. కొంతవడి నిర్ఘాంతతోఁ గు తెప్పిల్లి తొండ్రీకోరిక వ్యర్థమై పడరియుఁ, దన సౌందర్యము డిండువడె వదియుఁ, చెలికత్తియలయెదుటఁ జిన్న తపమామె సనియు సిగ్గుతో నింటికే పోయెను.

పార్వతి సిగ్గుపడెను. ఎందువలన! శివుడు త న్నవమానించెనని కాదు. తనసౌందర్యముచే శివుని స్వాధీన మొనరించుకొనఁదలంచినది. అది వ్యర్థమయ్యెను. ఎట్లులెవను శివుని బద్ధిగఁహించితీరినలెనని యామె యభినివేశ మూనెను. దురభినివేశము దూరమానం దుంచఁదగినదేకాని సదభినివేశము సర్వజనసంపేక్షమే. దుష్కరకార్యము సాధించుట కభినివేశ మావశ్యకము. శివుని బద్ధిగఁహించుట యిష్టదు దుష్కర కార్యము. శ్రీసన్నిధానము తపస్సున కంతరాయ మని తలఁచి యేదో నిర్జనస్థలమున కాయెడు లేచిపోయినాడు. అతని వశ మొనర్చుకొనుట యెట్లు! అట్టి దుష్కరకార్యమును సాధించుటకు దవశ్చరణ మొక్కటే శిరణ్యము. యస్మిన్ దుష్కరం యస్మిన్ రాపం యస్మిన్ దుర్గం. యచ్ఛదుస్తరం. తత్సర్వం తపసా వ్రాప్య తపో హి మరత్తికమ్మే", అనికదా పెద్ద లన్నారు. కనియు "అచాప్యతే వా కథ మవ్యథా ద్వయం తథా విధం ప్రేమ విరిశ్యతాదృశః" అని తత్త్వవ్రావము నుగ్గడించినాడు. కావునఁ బార్వతి తపస్సుచేయు సంకల్పించెను. ఆమెహృదయము నజననదృశము. ఆమెతేరీర మెరిమృగునో యామెహృదము మంత్రకతనము. "వహ్రా దపి కశోరాణి, మృదూని కుసుమా దపి లోకోర్తరాణాం చేతాంసి కోహి విజ్ఞాతు మ్హర్తతి".

పార్వతి తపహృదయమును దల్లి కెఱింగించెను. వలదని యామె యెంతయో వారించెను. ఈస్థితార్థరవిశ్చయమైన మనస్సును బల్లమునకుఁ బాటునీటిని నెవఁ డావఁగలఁడు! మమకారముచే వారించు తల్లిమాట యామె చాటించలేదు. సఖిముఖమునఁ దన నిశ్చయమును దండ్రీ కెఱింగించి యనుష్ఠ కోరఁగా నతఁ డామెయభినివేశమునకు మెచ్చి యనుష్ఠ నొసంగెను.

ఒక యుక్తంగశృంగమునఁ బార్వతి తన తపోవసమును విఱ్ఱించు కొన్నది. ముత్యాలహారములఁ దీసి కుచ్చాక్షమాలికలను బూనెను.

మెత్తని పట్టువస్త్రముల మాని కఱకువల్కలములఁ గట్టకొనెను. కందుక
కేళి వదలి యామెహస్తములు భుజాంకురాదాసపరిక్షితము లయ్యెను.
కేశములు బడలు కట్టెను. కటిక నేలఁ బరుండెను. పుత్రవాత్సల్యముతో
వృక్షకములకుఁ బయస్సు లొసంగెను. ఇట్లు ప్రకృతితో నభిన్నత్వ
మందెను. ఇప్పు డామె కాంక్షించుచున్నది పురుషునితో నభిన్నత్వము.
చార్యుని యవస్థితబాదీక్షావిరతంత్రత ధర్మవృత్తులగు యతీశ్వరులను
గూడ దివ్యత్వారతులఁ గావించెను.

చార్యుని కీతపశ్చర్య పరితృప్తి నొసంగలేదు. శరీరమార్దవమును
బరిగణనసేయక కశోరనియమములఁ బాలింపఁదలంచెను. గ్రీష్మమునఁ
బంచాగ్ని మధ్యముననుండి శుచిస్మితయై జప మొనర్చెను. వర్షాసమయ
మున నారుబయట జోయనఁగొట్టు వాన గాలి కగ్గమై కటికతొలపైఁ
బరుండినది. హేమంతమునఁ గుత్తుకబంటినీటిలో నొంటిమై నిలిచినది.
వర్ణవృత్తిత్వము తపస్సునకుఁ బరాకాష్ఠ. చార్యుని దానినిగూడఁ బరి
త్యజించి యపర్ణ యయ్యెను. మృణాళికాపేలవమైన శరీరముతో దృఢ
కాయులైన తాపనుల తపస్సులనుగూడఁ నిస్సార మొనర్చెను. ఆమె
కిష్కడు యౌవనమత్తత యంతరించెను. హావభావలీలాచాపల్యము
రూపుమా సెను. రజస్తమము లడుగంటి సత్వ ముద్రిక్త మయ్యెను.
ఆమె సత్త్వదేశముచే నాశ్రమమునందలి విరోధిసత్వములుగూడ మైత్రి
పాటించుచుండెను. ఉమా దేవి తపోమహిమ నలుదిశల నలముకొనెను.
పరమశివునకుఁగూడ మెచ్చునచ్చెను. అతని కష్కడు సతి స్మృతివధ
మున నిల్చెను. తనకుఁ దోడునీడగానున్న సతి యానాఁ డట్లయినది.
కావున నీమె నగ్నిపరీక్ష గావించికాని పరిగ్రహింపరావని తలంచెను.

ఇంతదనుకఁ గవి ప్రత్యక్షవృద్ధితోనే చార్యుని చాత్రమ భాషించెను.
ఇంకఁ బరోక్షవృద్ధితే సత్యంతరమణీయమున భవిమార్గమునఁ, చార్యుని
మిలగౌరవాధివ్యములను, మహాదేవునికై యామె పొందిన మహావేదన

అను, నామె శోరవియమపాలనమును దెలియజేసెను. ఈ ఘట్టము కవిపార్వభౌముని నాటకీయప్రతిభకు నాందీప్రస్తావన మననగును. ఇందలి ప్రతి శబ్దము, ప్రతి సమాసము, కవియంతరంగమున మధింపబడి చక్కని చిక్కని యమృతరసము నొలుకుచున్నది. ఇందు శబ్దమునకుఁ గల వాచకవ్యంజకశక్తి చరితార్థమైనది. వ్యాజస్మతి, ప్రకౌత్తు లిందు సార్థకములైనవి. ఔదిత్యపోషణమున కీఘట్టము నికపోవలము. ✓

ఉమాదేవి యిప్పుడు సమదర్శనముగల పండితురాలు. ఆమె కడకు 'అజరామాధభనుడు' 'ప్రగల్భవాగ్విలాసుడు' గూవుఁగొన్న బ్రహ్మచర్యమా యవిహించువల్లు శివుడు వలుకూపమునఁ బ్రత్యక్ష మయ్యెను. వచ్చినవటువు పార్వతి యొసంగినసవ్యల స్వీకరించి యిందుక విశ్రమించివల్లు నటించి యామెతో సంభాషణమునకుఁ గడంగెను. ముందు కుశలప్రశ్నల నొసరించెను. పిమ్మట నామె తపోమహిమ నుగ్గడించెను. ఇట్లామె సభిముఖురాలిఁ గావించి పెల్లఁగా నామె యొసరించు నుగ్రతపములకుఁ గారణ మడిగెను. ఆమె బదులు చెప్పుటకు సిగ్గుపడి చెంతనున్న తన చెలికత్తెకుఁ జెప్పుమని సన్నయొనర్చెను. చెలికత్తెయు నామె పరమశివుని బతిగా నిభిలషించుచున్న దనియు, దద్విరహ వ్యధచే వాడివత్తలైన దనియు, నాతని బడయుట కుపాయాంతరము గానక తపమ్మునకుఁ గడంగె ననియు, నామె తనయాశ్రమముతో నాటిన చెల్లు ఫలవంతములైనవి కాని యామె మనోరథముమాత్రము ఫలవంతము కాలేదనియుఁ జెప్పెను. ఆమాట విని ఎటువు చాల సంతసించియుఁ బైకి పొంగక పార్వతినైపు మఱి "యామె చెప్పినమాట నిజమా! పరిహాసమా!" యని తన భావివిమర్శకు బీజావాప మొనర్చెను. పార్వతియు సిగ్గుమై పలుకలేక మితముగా "నయ్యా! ఆమె చెప్పినది నిజమే. నేను సర్వోచ్చష్ఠానము నభిలషించితిని. దానికోసమే యీ తపస్సు. కోరికలకుఁ గోర లేనిది లేదుకదా" యని పలికెను.

అంత వలు విట్లువలికెను— “తపోధనుకాలా! నేను మహేశ్వరుని బాగుగా నెఱుంగుదును. అంత యమంగళాభ్యాసరతుని జూడఁబోము. అతని వరించి యుపకర్షకు, నవమానమునకు, నవహేలనమునకు, ననుచితత్వమునకుఁ దావలమైతిని. అతని రూపోత్కర్షిత విరూపాక్షత్వము నిరూపించును. అతని భాగ్యము దిగంబరత్వముచే నెల్లడి యగుచున్నది. అతని జన్మవృత్తాంత మెవ్వరికిని దెలియకు. కావున వసునియందుఁ గోడఁడగు గుణ మొక్కటియు వారనియందుఁ గానరాదు”. ఇట్లు పార్వతిమనస్సు పరీక్షింపఁదలంచి వలుఁడు శివదూషణ మాచరించెను. చాపల్యసర్వము నాపారించుట కీదూషణము కీరతగానము, పార్వతి పృథ్వీమునందలి చాపల్యపంకమును దహితకమిదివఱకే పారించినది. శివదూషణ మామెను దుస్సహమయ్యెను.

అనాఁడు శివదూషణమును దన జనకునిముఖతః వినివపుడే సహింపలేక, దేహపరిత్యాగముఁ గావించిన సతీదేవీయును పార్వతి, యపరిచితుఁడగు నీయువకుని నిందోక్తుల నాలింపఁగలదా! ఆ యుద్రియా లాపముల కామె యధర మవరఁజొచ్చెను. నేత్రాంచలములు కెంపు పహించెను. సుభ్రువు భ్రుకటివికట మయ్యెను. “అలోక సామాన్య మచింత్యహేతుకం ద్విషన్తి మందాత్పరితం మహాత్మరామ్” “మూఁడు అలోక సామాన్యమైన మహాత్ములవరితనందలి యాభావ్యము నెఱుంగఁజాలక వారలను నిందసేయుచుండును” అని ప్రపంచమందలి యారీతి వారిసందటిని శాశ్వతముగ మందలించిన తాతపస్వి. బ్రహ్మచారినిందోక్తుల నన్నియుఁ దననిశితోక్తులతో నిరాఘాటముగ ఖండించినది. లోకాతీతమహిమాస్పరునకు, సంపదలెట్టివో! భూషణములెట్టివో! వాహనము లెట్టివో గ్రహించుటకుఁగూడఁ గొంతసంస్కార ముండవలయును. శివుఁ డమంగళాభ్యాసరతుఁడట!! విషత్ప్రతీకారపరులకు భూతిసముత్సృకులకు మంగళామంగళవిచారణము కాని సకలజగద్భంగమృదు, నిరా

శిష్యుడు, ఆశోపహతాత్మవృత్తియునైన శివున కీదింద చెల్లదు. దిగంబరుఁ
డయ్యి సంపత్స్వభవుడు శృణానవాసియయ్యును బ్రహ్మకనాథుడు;
భీమరూపుఁడయ్యి శివుఁడగు వారని యాధార్థ్య మెవ్వరెఱుంగుదును !
విభూషణోద్భాసి కానిమ్ము సర్వధారి కానిమ్ము ; గజాజినాలంబి
కానిమ్ము. దుఃఖాలధారి కానిమ్ము ; కళాలధారి కానిమ్ము. ఇందు శేఖ
రుడు కానిమ్ము ; ఏశ్వమూర్తిశరీర విట్టిదని యెవ్వఁడు చెప్పఁగలుఁడు ?
సృష్ట్యాంశమున నాలనియొడలినుండి రాసిన చిత్రాభస్మమునకై దేవ
తలు తోత్రోవులాడుదును. ఇట్లు తనయనన్య శివభక్తిని ప్రదర్శించినది.
“విచిత్రనూపాః ఖలుచిత్రవృత్తయః” అన్నట్లు ఎవరివిశ్వాసము వారిది.
తనవిశ్వాసమునకు భిన్నమని మరియొకరి విశ్వాసమును మాన్పకొను
మనుట సందర్భముగాదని తలంచిగాని, “మార్భాం ఛందాను రోధేవ”
వ్యాయమును దలంచిగాని “హలు వివాదములు!! నీవు విన్నట్లే
యగుగాక!! శివభావైకరసపరిష్టావిరమైన నామనస్సు అలసయందే
స్థిరమైనది. ప్రేమప్రకాశితమగు చర్యలు నిపేధమును గణించవు” అని
పలికెను. ఏమి యీరాచకీనితోనూడివ హెచ్చరిక. ఈ హెచ్చరిక
గొంకక బ్రహ్మచారికే కాదు. భగవద్విశ్వాసమునుసూర్చి నిందించు
వారికందఱు సనువర్తించునది. భగవద్విశ్వాసము అనభవైకవేద్యము.
వాదప్రతివాదములతోను, తర్కవిత్తర్కములతోడను గుదురునదికాదు.
చార్వరి భగవద్భక్తిసామ్రాజ్యమున కధిరాజ్యమైనది. ఆమె విశ్వాస
మెఱాఘమైనది. అచింతలమైనది. ఎట్టి వాదప్రతివాదము లామెస్థాన
మునండి చలింపఁజేయవు.

వటుఁ డింకేమియో మాటలాడ యత్నించినట్లు దేవి గుర్తించి
నది. అరని యధర మొకిత చలించినది. ఇతిఃపూర్వమే వ్యర్థమగు
వాదమున కవకాశము కల్పించి, తన మనోసాధుని నిందింపగా నాలింప
వలసినదొనందులకే యామె పశ్చాత్తప్తమైనది. మరల పట్టియవకాశ
మీయరాదని విశ్వయించుకొని “ఓచలీ! స్ఫురితోర్తరాధరుఁడై యీ
వటువు మరల మాటలాడ నుంకించుచున్నాఁడు. ఇతనిని వారింపుము!!

మహాత్ములను నిందించువారికే కాదు! వారి నిందావాక్యముల దా నాలించువారికికూడ మహాపాతక మంటుకొను" పని పట్కియై తన మాటను విమర్శించుకొని కాజనమును వారించి సత్యస్ఫూర్తి నెగడు నట్లు తానె యచ్చొట్టు వీడ ముందు నడుగిడినది. ఈమాటలకు ప్రచ్ఛన్న రూపమునందున్న పరమశివుడు పరితోషమందివాడు. ఇంకను నామెను పరీక్షించుట కాదయ్యాయని హృదయ మంగీకరించలేదు. ఇట్లు సంతకతనముగఁ బరీక్షించుస్వభావ మాతనిదికాదు. పార్వతి యాకాంక్షించిన పదవి మహాన్నతమైనది. అందుచేతనే అంశమాత్ర ముగనైనఁ గావించవలసినదొనర్చి. సంతుష్టహృదయుడై పరమేశ్వరుడు, వృషికేతనుడై, స్వస్వరూపమువారి, స్థితాననుడై పార్వతి పాణి గ్రహణము గావించెను. శైలాధిరాజతనయ సరపాంగయస్త్రి చలించి నది. ఎత్తినపాద మెత్తినట్లేయుండ యొప్పనైపును మోవఁజాలక నిలు బడిపోయినది. అచట నిలువజాలక నిర్ణవడినది. ఈస్థితిసంతయు "మాధ్వాచల వ్యతికరాకులి తేవ సింధు" అని ఇతిమంత్రులు కాళిదాసు కవితాశిల్పము ననల్పముగా వ్యక్తముచేయుచున్నది.

అచలముచే నడ్డగింపఁబడిన మహాప్రవాహమువలెనున్న నామె. ఇట్టి యనస్థయందున్న నాముద్భతో పరమేశ్వరుడు ముగ్ధముద్దుగా నిట్లు ముచ్చటించెను. "ఓ యవనతాంగీ! నీతపస్సుచే నీకు నే నమ్ముదు పోయినది. నేటినుండి నేను నీదాసుడను." పార్వతి తపస్సు ఫలించి నది. తక్షణమే కరోరవియమ సంజనితక్షేత్రమంతయు నాకాక దృశ్య మైనది. "క్షేత్రః ఫలేన హి పునర్నవతాం విభజే"

పరమేశ్వరుఁ డింత హృదయంగమముగా మాటలాడినను గౌరి యొక్క మాటైన బదులాడలేదు. తపస్సుచే విశ్వాత్మకుఁ డగు శివున కిట్లు సందేశమందినది. "బౌద్ధవ్వాధుడే నన్ను దానము చేయగల వాఁడుగా నంగీకరించునది".

కాళిదాస మహాకవి ఈసందర్భమున భారతీయ ప్రణయరహస్య మును కాంతాసమ్మితముగా ధృనింపజేసివాడు. భారతదేశమున

గాంధర్వవివాహమునకు గౌరవము తక్కువ. అందుచే మోక్షార్థతత్త్వము, యౌవనచాంచల్య మధికము. పార్వతి మాన్యము నతిక్రమించి పరమ పవిత్రత ప్రణయపీఠమున సుప్రతిష్ఠితమైనది. అందుచేతనే యామె సర్వోత్కృష్టము సంసారోపేతమునకు బ్రాహ్మవివాహవిధానమునే యుశ్రయించి పరమేశ్వరున కట్టి సందేశమందినది.

పార్వతిసౌందర్యము లోకాతీతము. అట్టి సౌందర్యము కలదని చెప్పుటకే కవి కావ్యారంభమున నామె సౌందర్యము నంతగా వర్ణించి నాడు. తా నట్టిసౌందర్యవతిని పార్వతీకీగూడఁ దెలియును. యౌవన దీప్తియహంకారమునకుఁ గ రావలంబన మొసంగినది. ఈస్థితిలో నామె శివుని వశీకృతుని గావించుకొనుటకై శుశ్రూష యొనర్చినది.

అహంకారము రజోగుణలక్షణము. రజోగుణ మడంగినఁ గాని సత్వోదేకమున కవకాశములేదు. సత్వోదేకమునఁ గాని శివవశీకరణము సాధ్యముకాదు. ఈవిధముగా నామెకు సాధనసంశుద్ధి లేదు. ముందుగా సౌందర్యాహంకార మడంగవలయును. అప్పు డామెయందలి రజోగుణ మవంతును. పిమ్మట తపమొనరించినచో సత్వముదేకించును. అప్పు డామె తనకుఁ బరిగ్రహణయోగ్య యగునని యెంచి యౌవనాహంకారకారకుడగుఁ మన్మథుని భస్మమొనర్చి శివుఁ డంతర్హితుఁ డయ్యెను.

మన్మథ విరక్తభవముతోఁ బార్వతి యౌవనాహంకార మంతరించెను. శివుఁ డగ్రహణీయఁ డనియు, అతని పాపిండుటకుఁ దన సుందరమైన శరీరము విరక్తక మనియు ననుభవించుకొన్నది. దుర్లభుఁడైన శివుని సమాగమమునకు మాన్యాంతరము గానక తపోదీక్ష వహించినది. ముందు సర్వసమత్వము నలవఱచుకొన్నది. వృక్షలతామలండు, కురంగశాబకమలండు పాశ్చల్యము నెఱిగినది. శీతోష్ణాది ద్వంద్వములకు సమభావమును సాధించినది. ఈవిధముగా బరమేశ్వర ప్రకృతితో సభేదము నొందినది. ఇంకఁ బురుషునితో నొందవలసియున్నది. నిత్యాభియుక్తురైన యనన్యచిత్తముతో నాతని బహురాసించినది.

కొండమీదినుండి దిగివచ్చినాఁ జాతఁడు. వచ్చి “అవనతాంగి! నీతవ ముల కమ్ముడువోతిని. నీకు దామఁడన నన్నేలుకొ” మ్మని వేడు కొనెను.

ఈవిషయమున రతికః బావ్యతికిని విశేషాంతరము గలదు. సౌందర్యము తప్ప విరువురకు నెందును సామ్యములేదు. చావ్యతికః గల గుణోన్నత్యము గాని యాత్మార్పణముగాని రతికః గానరావు. సౌందర్యాభిమానియగుకాముఁ డామెను భర్తయుయ్యెను. అతనితోఁ గలిసి యిష్టసుఖము సొలయుటచేఁ గృతకృత్యురాలైన ట్లామె భావించెను. మన్మథుఁ డవివేకి. ఎదిరిని తన్నుం దెలియు వివేక మూతనికి లేదు. శివునిపైఁ జెల రేఁగి చూపుచూసెను. కన్ను మూరి కన్ను దెలుచునంతలో నింతవని జరిగెను. రతిదేవి దుర్భరిమైన దుఃఖములో మునిగిపోయెను. సుఖమున నైనను దుఃఖమున నైనను నామెనుబట్టి శక్యముగాను. ఆమె భోగవినాశమును గూర్చియే విలపించెను గాని యాత్మార్పణమునప్పు కొనిన ప్రణయనాశనమునుగూర్చి కాదు. దుఃఖసమయమున ధైర్యమన న్నెట్టిదో యెఱుంగని దుర్బలహృదయ యామె. భర్తజీవితమునుగూర్చి తాను నిరాశురాలైనప్పుడు ప్రణాపరిత్యాగమునకే సమకట్టెను. ఇది సామాన్యమానవలక్షణము. చావ్యతి యాదర్యపతీయణి. కష్టములలో నామె ధైర్యము బురుషులకుఁగూడ లేదు. “చావ్యతి సౌందర్యము ప్రణయమునందును, ప్రణయము పరిణయమందును పరిణయము కుమార ప్రభవము నందును సార్థకత నొందెను. శివుని వశీకృతుని గావించు కొనుటతో నామె ప్రేమ తనవిసవలేను. అతని మెప్పించి శరీరాధము నాచికొన్నిఁగాని కృతకృత్యుల భావించలేను. జగద్విరకు భార్యయై జగన్మాతృ గౌరవము నందుకొన్నిది.

పరస్పర తపస్సంపత్తులాయిత పరస్పరా

ప్రపంచ మాతాపితరా ప్రాచౌ జాయాపతీ స్తుమః॥

మ హా శ్వే త

రచక : శ్రీ టి. భాస్కరరావు, బి. ఏ. (ఆచార్యు)

అంతిమమృత్యులోపల - నిరంతర మంతరమందు మానిభా
స్వంతునిఁ బుండరీకుని జప మొనరించుచుఁ గారిజాతవృ
త్తాంతము భావలోకమునఁ దారలులాడఁగ నక్షమాల నే
కాంతమునందు నెవ్వఁడును గన్గొనకుండ ధరించు శ్వేతయుగం.
చింతనసేయు సంతతియు ; చేరిక నేరినిఁ జేరనీడు ; వి
శ్రాంతివిహీనచిత్తమున పారెకు నారెకు విశ్వేషించు ; సం
శ్రాంతిమనస్సుతో నరిసువంకఁ గనుంగొను, మూర్ఛనొందు, సం
తంతఁ దనఁతఁ దేరుకొను వారట మూరట యొక్కతీ రనక.
పిలిచినఁగాని పల్కదొకవేళ ; నొకప్పుడు నిల్చిపట్టుగాఁ
బలుకును పిల్వకన్నులు ; దపస్విలగాన నంచరించు ; ను
జ్జ్వల మగువేష మనాచుఁ ; బరిచారికలం గని చేరఁ నిల్చి యా
నలి కరుగం దలంచు ; నదుపాయము గానక మాను వెంటనే.
అంతట నొక్క-వాడు కుసుమావలి లోపలఁ బ్రాణ మేమొ యు
న్నంతటి జాగరూకత, రహస్యము నొప్పఁగ వాచి తెచ్చి “ని
శ్చింతిగ నుండు మమ్మో ! యిదె చేల్పుని యుత్తర” మంచు దాసి పూ
బంతికి వంతుగాఁ బ్రణయపత్రము నిచ్చెను శ్వేత చేతికి.
ఆమె ప్రియాత్మ రాంకిత మహార్థమునే మనన మొనర్చెనో ?
కామితప్రాప్తికిం దగినకాలముగా నభిలాష పేర్చెనో ?
నీమొ ? ప్రభామగాంగుళుల నించుక యించుక తాడి మెత్తగా
నామొ మొగిడ్చు గర్జనను సాంధ్య సరోజ యుగమ్ము పాటిగా.
ప్రియుడు లేఖయై నాత్మాత్మపించి నట్లు
లేఖలో నుండి తిన్న లాలించి నట్లు

తలెడు జేతులం దాకి ముద్దాడినట్లు
 తలఁచెనో యేమొ ! నిలువెల్లఁ బులక లొత్తె.
 ఏతాదృశ మగుస్థితిఁ గని
 చేళోవార మగువిధానఁ జేరిక తెలిపెన్
 శ్వేతం లేఖావిషయము
 నీ తీరున మాటవెంట నెడఁదయుఁ బలుకన్.

“అనుదిన మేఁగురీతి నుదయమ్మున మేల్కొని పూలసెజ్జతో
 వనమున కేఁగితిన్ ; గునునువారము హారములోనికిం దగం
 గనుఁగొని కోసితిన్ ; నిజముగా దని నాదర మొప్పు నొప్పు నా
 మునివసుఁ జూడవైతిని నముఠ్ఠిఁపఁడై ననుఁ జేరు నంతకున్.

ఆతఁడు నాగవిరాజమున నాఁగి, దిశఁ బురికించి, కించి దా
 ఘోర శరీఁపఁడైనటులు ఘర్మజలమ్ములు గ్రమ్ముచుండ, సం
 గాతము పీడినందులకొ కంపము నొందుచు, సంకుచించుచున్
 గాతరుఁడై కనంబడియొ గమ్మల మిన్నక చూచుచు న్ననున్.

అప్పుడు గుర్తవట్టి యవ్రతా ! యితఁ డాతఁడె యానె యందుఁ, గాల్
 చప్పుడునేని పోల్చుకొనఁ బులకపోయితి స్సెల్లొ యంచు, నా
 తప్పు గ్రహించి తత్క్షణమ తత్పదపద్మములందు వ్రాలి పైఁ
 గప్పిన కప్పుఁ బావుకొనఁ గాంక్ష యొనర్చితిఁగాని, యంతలో.

వైశ్యము దొప్పఁజోగు కమదమ్ముల ముమ్మరపైన బాధ సా
 మాన్యని వోలెనై యితఁడు మన్నన చేయుచుఁ బల్కెఁ దావకా
 వ్యోవ్యతఁగూర్చి, దుస్సహ నియోగముఁ గూర్చియుఁగాని నాఁటి నై
 తవ్యము మాటవాని గయితమ్ము కనంబడ దేమి చెప్పుదున్ !

ఈ లేఖను నీ కిమ్మని

వాలాచుము నన్ను వేడ వాదాదక నే

నా లెమ్మని యిటు నీకను

కూలముగాఁ దెచ్చియుంటిఁ గొడవలు చొలఁగఁ.

ఇటుపై నీ యిష్టము ; నీ

వెలు చేసినఁ జేయవచ్చు ; నెద తెలిసెఁగదా !

నిటలమ్మున దిద్దుకొనెదా !

కలుపుగ వద్దనెదా ! మీఁదఁ గాముఁడె యెఱుఁగుఁ.

అన విని యోగ్ను నేర్పెఱుఁగనట్టి యమాయక వోలె శ్వేత క
న్దోసలఁ గవోష్ట బాష్పములఁ గ్రొత్త తళతళ హత్త “బాగు ! నీ
జశవము ధన్యమయ్యె ; గనుజంటయు నేటికి ధన్యమయ్యె ; జ
క్కని సుకుమారు మారనముఁ గాంచితి నొంటికి రెండు మాల్లుగా.

ఏమనెనే ! ననుం గుఱిది యేమనెనే ! వలుకైనఁ జెప్పచే !
నా మదిలోని రాచిలుక, నా హృదయాలయ దైవమూర్తి నా
ప్రేమ నెఱింగెనా ! కడల విచ్చిన యామరిగుండె కోకిల
స్వామి గ్రహించెనా ! బదులుసల్కవె !” యంచు దురంతచింతతో.

“మనమున నెంత యున్నను బ్రమాదమునే తలపోసి పోసి వె
న్వనుకకు జంకుచుంటి ; దురపిల్లుచు నుంటి విరాళిలోన ; ద
ర్శన మవురూపమై బ్రతుకు సర్వము దుర్భర మయ్యె ; నేనుగా
మునుకొని పోవఁజాలను ; విముక్తి లభింపదు పో ! పొలంకికిఁ.”

అనుచు నాశా విరాళల యంతరమున

నాగు ననురాగవాహిని వాఁగుకొనుచుఁ

జెలుని మచ్చిక ముచ్చటల్ దెలిసికొనుచుఁ

గొనరి యడుగుచు దినమెల్ల మనలె శ్వేత.

ఇనుని మనస్సులోన జనియించిన రాగము వాల్లు చిక్కలం
దున నెదురెక్కి చిక్కనల దుర్భరమై యినునే గ్రసించి వే

సినది ; సరోజగర్భమునఁ జిక్కిన తుమ్మెదకన్న కన్నుమూ
సినది వ్యధార్తయై ; యిరులఁ జేడ్చడి జంటనుబాసె జక్కవల్.

అట్టి యవసరమ్మున వేరెహస్తుఁ డొకఁడు
శ్రోవ చూపి కవీజలుఁ దోడు దెచ్చె ;
ప్రీతిమై గౌరవముచేసి శ్వేత మునికు
మారుఁ దన్నిత్రు శుభ సమాచార మడుగ.

దెసలు పరికించి కొంత సందియము పడుచు
వలెఁడు మాన మూనుట గాంచి యామె కాపు
వెట్టినది చేటిని గచాట వీధియందు ;
భయము విడనాడి యతఁడి స్తుత్యక్రమించె -

"ఏమి వదిలియుంతు నెల్లు నమ్మియుంతు నేను ?
రాజ సుత వీవు జడదారిరాయఁ డతఁడు ;
దినదినమ్ము వాని యవస్థ దీన దీన
మారు హృదయ విదారక మ్మారు నుండె.

నిన్ను జూచినది మొదలు నేటి గాఁకఁ
బ్రకృతికి విరుద్ధమైన యా ప్రణయవాంఛ
వార్ధియై పొంగి పొంగి దుర్వారమయ్యె ;
కడకు ముంచివేయునో యేమొ కరుణమాలి !

నన్ను విడనాడి యొక్కక్షణమ్ము కూడ
నొందు చోటున నెప్పుడు నుండలేకు ;
కాని, యిప్పుడు తప్పించి కాని యెరుట
నిల్వఁడు - చిరాత్తమైత్రి మన్నించి యేని.

నీవు వచ్చిన వెంట నీ శ్రోవఁ బట్టి
వచ్చి, యచ్చోద కాసారవల్లికా ని

కుంజముల బాహ్యసంస్కృతి గోలుపోయి
పిచ్చివాడుగా నాకుఁ గాన్పించినాడు.

పంచశతతప్త మానస పాత్రలోని
ప్రణయనీరమ్ము నిశ్వాసవాయునై బ
య్యెడలి కంటికొలఁకుల చల్వ తగిల
నుభ్యుగొని జాలువారెఁ జెక్కిశ్చపైని.

అధికతప్తమై శైతల్యవిధురమైన
మదికి నాశ్వాసమును గూర్చుమాడ్కి నతఁడు
దక్షిణకరాస నీను ముత్యాలమాల
చిత్తమున మెల్ల మెల్లఁగాఁ జేర్చినాఁడు.

కనులు గానవు ; వీనులు వినవు ; నాల్గు
పల్క జేదియో మాయ పైబడినరీతి ;
అంధ బధిరమూక గుణసంబంధ మిట్లు
లేకకాలాన నెనయుట యెంతబాధ !

చిత్తవృత్తి పరాధీన శిథిలమగుట
నెదుట నున్నట్టివానినే యెఱుంగవట్టి
ఘోష్యదృక్కులతో నన్నుఁ జూచివాఁడు ;
మదనునకు లొంగి కడమెట్టు మట్టినాఁడు.

‘ప్రణయ మీరీతి విపరీతఫలము నొసఁగు
నే’ యని యనేకగతులఁ జింతించి యంత,
మనసు నీనుండి మర్శింతమనుచుఁ దలఁచి
వాని దరిఁజేరి తగినట్లు పలుకరింప.

‘అన్నియు నెఱింగి యిపుడు నన్నడుగులేలు ?
అప్పరఃకస్య నాస్వాంత మాఁచుకొనియె ;

అట్టిసోయగ మీజగమందుఁ గలదె ?

ఆమె లేకున్న నాజీవ మంతరించు.

అని పలికి పుండరీకుఁ డాయాసపడుచు

పథమీలితనేత్రాల నవని గనియె ;

నంత నా యుపదేశ నైయర్హ్య మొంది

ప్రస్తుతము ప్రాణముల్ నిల్పవలయు నందు.

శీతలోపచారక్రియల్ చేసి, కాఁక

తగ్గి నెమ్మరించిన యనంతరము, నేను

దొంగనై పుండరీకుఁ డెఱుంగకుండ

నిటకు వచ్చితి వారించునేము ! యనుచు.

ఇంక నీయిష్టమును మాయదృష్టమమ్మ !

యని కపింజలుఁడు ముగింప నిమృతజలధి

మునిగి తేలె మహాశ్వేత ; ముత్తైయుముల

పగిడిఁ గనుల సంశోషబాష్పములు కురిసె.

ఇంతలోఁ బరిచారిక యేగఁజెంది

“అమ్మ ! అమ్మ నీయారోగ్య మరయఁగోరి

వచ్చుచున్నా” రనుచు నొక వార్త దెలుప

శ్వేత సెలవొంది యేగఁ గలిజనుండు.

మాతృవాత్సల్య మొకట, సమ్రాజ్య విధవ

మొకటఁ బార్శ్వముల్ గొలిచి యివ్వకములాడ

గోరి యేజెంది బాధానివారకముగ

మధుర యోగ్యవాక్కులఁ బరామర్శచేసె.

తల్లి వచ్చుట పోవుట తక్కు నెఱుంగ

దానిమను జరిగిన వినుమంత కూడ

శ్వేత మానసెల్లఁ గొల్లవోతేసె మరుఁడు
కరుడుగట్టిన గట్టి తస్కరునివోలె.

చీకటి చిమ్మిరేగినది ; చిత్తము నుత్తలపెట్టు సంశయా
నీకము విక్కిరిల్లినది ; నిశ్చితపద్ధతి కానరాదు ; బా
ధాకమనీయమైన వసుధాసతి చంద్రిక మేల్పునుంగులో
నేకత మాదరించినది యేకతమో యధిపారికాగతిక.

శీతలచంద్రపాదములు శీతసుగంధిల మందవాయువుల
శ్వేతశరీరవల్లరికి వెచ్చనివై పనిచేసె ; లోకవి
ఖ్యాతమె వేడివేడి గొనినంతటఁ జల్లనమాట ; నేటికి
రీతిగఁ జల్ల చల్లన ధరించి మఱితగ వెచ్చనయ్యెఁ బో .

నిద్రపు ముద్దరాలు తరుణీ వరణీయ మనోజమార్గమం
దద్దమరేయి యిల్వెడలి యంతమెఱుంగని దీర్ఘయాత్రలో
సద్దోషరింపకుండఁ బలుసారులు యత్నముసేసి, గుండెపైఁ
బెద్దతనమ్ములేక దురహిలుట కన్గొని వాని యామెతో-

“అమ్మా ! యాలస్యము వల
దమ్మా ! నీవిట్టులుండి యాయన యటులై
మమ్మేమి చేయ నెంచితి
రమ్మకు నాన్నకు నీకేమి యాలంబనమా ?

మరియోదలు గిరియోదలు
తరువాలనె ; నేటిరాత్రి వాటిన యూపై
సరిచూడవచ్చు ; నిశ్చుదీక
వరాధిపరణోద్యమమె యవశ్యము నీకుక.

ఈచక్కని జేమి గుణమొ ?
నీచాయల నిల్వలేక నిన్నక మొన్నక

నీచరణము లంటు నె నఖ
రోచిస్సుల ; నేటి కింత యాక్షతయేమో !

నీవంశము వాఁ డితరులఁ
గావం గలవాఁడు నేఁడు కాతిన్యమునో
నీ నెడ ద్రోహముఁ బూనెను ;
భావుక శాపమునకేని పాల్పడకున్నే !

దాపము ధరించి పువ్వుల
తూపులు చేదాల్చి నీకుఁ ద్రోవంజూపక
గావున్నాఁ డతనుఁడు వే
వే పాదము పద ! ముదమున విభుసన్నిధికిన్.”

అను చెలిపల్కు లూతగ రహస్యవధమ్మన వెట్టుచున్న శ్వే
తను దలపైని కల్పకలతాంలము మీఁద నురోచయుగ్మమం
దున స్ఫటికాక్షమూలవయి రోషచరుండు కరాలు సాచి తాఁ
కెను; చలియో మత్తేమో! వడఁకె గడకె గుడికన్ను మాటికిన్.

అవశకున మెంచి చింతించు నామె మనసు
నెట్టిగి, మాటలందున మఱిపింపనెంచి
దాసి దరిజేరు సంతలో - దారుణాతి
దారుణమ్ముగా రోధనధ్వని చెలంగె.

శ్వేత గమనవేగమ్ము హెచ్చించె ; విహ్వ
లించె గుండియ లేడు పాలింపరాక
స్పృష్టమై ; పరిచారిక పలుక నెండె
గాని పెదవి కదలక కంఠానుబంధము.

“నను విడనాడినవే ? నా
శనమైతివె ! పుండరీక ! పౌండర్యపు వం

చన కింధనమైతి నె ? నా
 ధన మేమయ్యె ? బ్రతుకెల్ల ధంధనమయ్యెన్.
 నిండుప్రాణివి బట్టి నిలువున నాహరిం
 చితివిగదే ! మహాశ్వేత ! పాపి !
 మదన ! దురాచార ! మరులు కేకెత్తించి
 ముసి మనస్సునఁ గొంప ముంచితివిర !
 కొసరి లాలించెడు కూరిమి కొడుకుతో
 శ్వేతకేతు ! ఋణము చెల్లిపోయె !
 శారదా ! నేటితో జారిపోయెను గదే
 నొసటి కుంకుమరేఖ పసలు నీకు !”
 సను కపింజలు భయదనోదనముఁ బట్టి
 పసవి యేడ్చుచు గుండెలు గొడుకొనుచు
 లలలు కంపలు న్నెత్తుపల్లములు చాటి
 పర్వతెత్తి రిద్దరును సర్వమును మఱచి.

ఇది

చాత్యము

నా స్వామి

శ్రీ. శే. గొట్టముక్కుల రామకృష్ణకృత్రిగారు.

ఈలోగంబున కంతమన్నదియు లేనేలేదు దుర్వారములే
ప్రారబ్ధంబులు భీమరూపమున నాపై నిట్లు దండెత్తె నీ
కారుణ్యంబు గడింప లేనయితి నోకల్యాణమూర్తి విప
త్పారావారము దాటుభాగ్య మీక లేదా యీవ్యభాతీవికీక.

నీ కల్యాణగుణప్రభావముల వింటికై శ్రవణం బాదిగా
నీ కారుణ్యము సర్వలభ్య మనుకొంటిక నానునస్సోధమం
దాకల్పించితి నీకు దివ్యము నమూల్యంబౌ మణిపీఠముక
నీకై యింతతపించుచుంటి నను మన్నింపగ చావా ప్రభూ !

యోగింద్రులే చిరసాధనోపగత సన్యోగాసనాసీనులై
రాగద్వేషరస్తచిత్తములనే రమ్యాకృతిక శాశ్వతం
బాగొప్పక స్మరియించి, రట్టి నిను నాహ్వానించి భ్యానింపగా
రాగద్వేషమయుండు వీనికొక యర్హత్వంబులేదా ప్రభూ !

నాదౌర్భాగ్యము నేమనందును జగన్నాథా ! దయాసింధు ! ఏ
పాదాంభోజరజంబుచే శిలలకుం ప్రార్థించె చైతన్య మా
పాదంబే హృదయస్థమయ్యు సుఖరూపంబైన చైతన్యము
త్పాదించక వెనుడియుచున్నది తమ ప్రచ్ఛన్నమీ జన్మకుక.

పల్లెకులంబువాని మనుషం బుగెత్తినప్రేమ- ఎంగిలిక
బల్లగ నేర్పుమై గుడుపబాలిన వృద్ధుఁ బ్రోచుప్రేమ- లో
నుల్లస మొప్పుగా ను సహోదను సాకినప్రేమ నాయెడక
పొల్లయిపోయె నేమయి ప్రభూ ! జగదీశ్వర ! దీనబాంధవా !

హృదయంబన్నది లేక ఉన్నను తదీయైకాగ్రతల్లేక, ను
ర్వదమాత్మవ్యవహితవృత్తి మితిమీరితా సర్వదా తామసా
స్వదమా అల్లరితోతిమాకకును వశ్యంబైన యుష్మద్దయా
హృదయంబేటికినాయెడక విముఖమయ్యెక చెప్పమయ్యా! ప్రభా!

ఉదధింగట్టి ప్రళయి గాంచిన మహాయోధాగ్రణీ! నీవు నా
హృదయాంతరివర్తిభూర్వమానమగు ఈతృష్ణార్థి బంధింపలే
వో! దయాస్వీతుడవోను నాకడను రావో! నన్ను లక్షింపవో!
ఇదియూ కాకునేకత్వలక్షము! స్వామీ! నీనిధం బట్టిదా?

పరమప్రాభవమూర్తివై పదితలల్ వానిక బహిష్కృతువుక
హరియింపక మును పెన్ని చాల్లు పడినావయ్యా ప్రభా! నీవు ను
స్థిరరూపమ్మున వేసవేల్ తలలతో, జిత్తమ్మునక రేగు నా
యరిసంఘంబు జయింప నాకు, దరమానా! ఎంతయన్నించినక.

తగునయ్యా స్థితపూర్వభాషి! తిజగద్భంధూ! దయాసింధు! నిక
భగవంతుక మది నిర్విరామముగ సంభావించి భావించి నా
యగచాల్లం దొలగింప వేడితి! త్వదవ్యత్రాత లేడంటి- నా
మొగమోటంబు, దలంపనైతివి లవంబుక తెల్లునే నీకిలుల్?

చిరభక్తి ప్రతిపన్న మంచు నిఖిలక్షే మోత్సుకంబంచు నీ
వెలుగక బాలుడు నాహృదంతరము తండ్రి! ఏల వన్నింతగా
మొరవెట్టింతువు! చాలు చాలును దయాభోరాశి వైరమ్ము- ను
ర్భరభేదంబు నడచి నన్నివుడె సంరక్షింపు మార్తావనా!

పుడమిక వేదపురాణశాస్త్రముల నామూలంబు క్షుణ్ణంబుగా
పడవల్లించిన జ్ఞానవంతులగు విద్యన్నాఘలే పవనో
వడుగులైచిరి దుస్తరప్రకృతి మాయాముగ్ధులై- స్వామీ! యీ
జడుడా శక్తిగలాడు కోరికల జంఘాటంబు, బోధద్రోలగక.

ఆశాపాశపాతంబు చిత్తము వృథాయాసంబుతో సంతతా
 వేశంబొప్పుగ పట్టులెత్తినది దిగ్విధీస్థలిక - స్వాధ్యముగ
 లేశంబైన గడింపనెంచినది కానీ యేమిలాభంబు ! న
 క్షేళా ! నీకృపలేమి సర్వమును లేనేలేదుగదా ప్రభూ !
 దారుణయాతనావినిహతంబయి యీ అవివక్షమాన సం
 బూరక పెట్టియాసల నయోమయమై పడియుండ నన్ను నీ
 తీరవి యంధకారమున ద్రిమ్మరు మంటివి చాలు చాలు నీ
 కాదుణికత్వముగ విడచి గారడిచేయుచునుంటివా ప్రభూ !
 న్యాయము ధర్మముగ విడిచినానో భవత్పదపద్మసేవలం
 దేయెడనైన మూఢమతి నేమటినానో ! జగద్ధితంబులం
 జేయగలేదో ఆరసి వదింపుమయా ప్రభూ ! నాప్రవృత్తియం
 దేయపరాధమున్నదని యిట్లు విధించితి వీరుహాపదల్.
 ఏవేనో లవలేశముల్ సలిపినానే యంద - మామాత్రలో
 దేవా ! ఇట్టి కఠోరశిక్షలకు నాదేశింతువా నన్ను ! బో
 ధావిర్భావములేని పామరుడ మాయా మోహితాత్ముండ నా
 యావద్దోషములుగ్ మూర్ఖములు గావా దీనమందారమా !
 నీనామైకజపంబుచే నలయుచుండె నిత్యముం జిహ్వా నీ
 ధ్యానారంభపరిశ్రమంబున వితాంతం బున్నదావస్థకుగ్
 లోనైయుండెను చిత్త - వింతకు దయాభూ ! నీకృపాదృష్టి నా
 పైసం బర్వినవాడ గన్నడదు మద్యాగ్యంబు లీచాటివా !
 విడచితి సర్వసౌఖ్యముల విస్తృతమూ కవితాప్రపంచముగ్
 విడచితి జీవితంబు నడిపింపగఁజాలిన వృత్తిపైతముగ్
 విడచితి నీకఠోరపరివేదనఁ దీర్చగ నీవదమ్ములం
 బడితి ననుగ్రహింప బ్రతిమాలితి నాదెరుఁ జూడవంతకుగ్.

అక్షయవీడచే శిథిలమయ్యెను దేహము-సర్వభా పరా
పేక్షకమయ్యె జీవిత-మిసీ ! హృదయవ్యథ దుర్నివార- మో
అక్షరచూప ! నీకు హృదయార్పణముం బొనరించినందు కి
శిక్ష విధింపలేదుగద ! చెప్పును మాటలు వేయనేటికి ?

దోసంబన్నది లేని జన్మమిది- ఏదో ప్రాగ్జన్మకీర్తిష
వ్యాసంగంబున దాపురించినవి దుర్వారంబు లీక్షేపములే
నీ సేవామహిమన్ దరింతుననుకొంటింగాని నానాటి కా
యాసలే వ్యర్థములట్లుదోచెడిది దేవా ! ఎంతయోతించివన్.

అతంకం బొకవంక దీర్ఘ తరచింతాపాదకంపా విష
ప్రదాతం బింకొకవంక లేక తనువున్ హస్తంబు నొప్పుచున్న
వీరస్వాస్థ్యములయ్యె విస్మయహయ నావేళించె పైపెచ్చుగా
చేరన్ గవ్వయులేని దుర్దశయు వచ్చెన్ జీవించి బెట్టికన్.

చవలత్వం బనుమాట మానవజనుస్సామాన్యమా గాని నా
యవభాగ్యబా మతేమొ అయ్యది ప్రమాణాతీతమై యిట్లు నీ
చవుశ్రోవ న్నిడిపించుచున్నది- ఉపేక్షాతత్వముంబూని నీ
కృప యేమూలనా దాచిపెట్టితివి స్వామీ ! నీవిధం బిట్టిదా !

ఏదో మాటికి మాటి కింద్రియములన్ హీనాద్రియార్థస్పృహ
న్మాదం బొక్కటి యీవరించు- వెనువెంటన్ మానసంబున్ భవ
త్పాదాబ్జంబులకున్ రవంత యెడమై పర్వెల్ల నుంకించు- నా
మీదన్ విచ్యుతిగాక యేమగును ? సామీ ! ఇట్టివే నాకథలే.

పరువుల్వెట్టును మానసం బొక మహాభాగ్యంబు నిశ్చంకమై
అరచేతం బడునంచు నానుగొని, భగ్నాశాంతురంబై యుడిగ
తిరుగన్వచ్చు- రవంత విన్నవుడు గుర్తించున్ ప్రభూ ! కాని యా
పరుగులే దప్పవు తప్ప దావలేనచారాగ్యంబు చెప్పెంటనే.

నిను సత్వప్రవణాత్మగమ్యుని తమోసీరంద్రమా మానస
మున వాహూతునోనర్పణాలు సుకృతంబు గాంచగాలేక, నీ
యసుకంపాతిశయంబుఁ జూఱుగొను భాగ్యము గడింపంగలే
క నితాంతంబును పల్వరింతఁ బెరకాంతలేవీడి నేనిచ్చట.

నీవా పచ్చకొరింగుమేడపయిఁగా నీతావులంజిమ్ము మేల్
పూవుంబోటలఁ గాని లక్ష్మణదురుత్పుత్రులే పదాబ్జద్వయీ
నేవాత్మప్తి సమాధివింప సతమున్ నీతాకటాక్షామృత
శ్రీవిస్ఫారిత మోదమూర్తివయి వాసింజెంచుమయ్యా ! ప్రభూ !

అవని స్త్రీకెనయైన రక్షకుఁడు లేడందున్ భవన్మానసం
బు విభాస్వన్నవనీతతుల్య మనియున్ లోభించు వృద్ధోక్తిపై
నవసన్నంబురుండు నమ్మకము, చేవా ! నేడు నిన్నే శిలా
ప్రవణస్వాతుడవంచు నేననిన తచ్చా ! నామనోదైవమా !

నీమూలమ్మున నర్థసిద్ధి గన నేనిన్ సర్వలోకావన
ప్రాచూఢ్యంబు భక్తిమోగమె అపార్థంబాను- కాకున్న నీ
సామర్థ్యంబది సంశయోద్బవమగున్ సర్వత్రవిఖ్యాతమా
నీమర్యాద కళంకితంబును- ముందే చెప్పితన్ నాప్రభూ !

నిను దీనావన దీప్తితుండవని వింటిన్ నీపదాబ్జంబులన్
మనమం దెప్పుడుఁ గొల్పుచుంటి నభవా ! మన్నింపరా వింతకున్
నను రక్షింపగ లేనిమాట నిజమైనన్ చెప్పు మామాటయై
ననుఁ గూర్చుండెన నాసలన్ విడచెదన్ నాకర్మ మెల్లొయగున్.

ఆపన్నుడై నై విరాళలకు లోనై ప్రేలుచుంటిన్ ప్రభూ !
ఈపాపంబునుఁగూడ వాతలకు తండ్రి ! ఏల చుట్టెందు న
య్యా పాపాణము మధురించితివిగదా ! ఉద్ధరింపంగ లే
వే ! పాపాత్ముల ! చట్టశొండరయె కానీ నాకు సర్వేశ్వరా !

నీతో వాదములాడు బాలను జగన్నీతా ! భవత్పాదసే
వాతాత్పర్యముచే వివర్తులఁ దరింపన్నేర్తు నన్మాట ని
ర్ణీతం బయ్యెను- దానికిన్ తిరుగు లేనేలేదు నాస్వామి ! నీ
భ్యాతప్రేమము నేటితోఁ దెలియు నయ్యా ! తేటతెల్లంబుగా !
నిన్నున్ మానసపంజరంబునను బుద్ధిపంగ జూర్ శక్తి నా
కున్నన్ నీవిటు చేయఁగాఁగలవె !- ఏదో తామసావేశ ని
ష్పన్నుండొ నొకవేదనం బడితి దేవా ! కాని యేనాటికే
ని నీ వాడను నొకపాపను నుమీ ! నీ వెంతగా గెంటినన్.

నాకంటె మఱియొక్క దీనుఁ డిలఁ గానరాదు నిక్కంబుగా
నీకంటె మఱి దీవరక్షకుఁడు లేనేలేడు లోకంబులన్
కాకున్ద్రాగణి ! నీ యశోమహిమముం గాపాడుకొనైన నన్
పాకన్వచ్చుట నేడు తప్పదు నుమీ స్వామీ ! కృపంజూడుమీ !
జయజయ దేవ ! దేవహిత ! సాధుజనావన ! లోకపావనా !
జయజయ పాదపంకజరజఃపరిపాలిత గౌతమాలయా !
జయజయ రాధువా ! గిరిశ చాపవిభంజన ! విశ్వరంజనా !
జయజయ పంక్తికంధర విశంసన పండిత ! కీర్తిమండితా !

అథవా ! మంగళ మ్రిజారమణవంద్యా ! మంగళం బాత్మభూ
ప్రథవా ! మంగళ మార్యసన్నత చక్రితా ! మంగళం బుల్లస
ద్విభవా ! మంగళ మార్తరక్షణ ! యశస్వీ ! మంగళం బర్కవం
శథవా ! మంగళ మాదిదేవ ! పరమేశా ! మంగళం మంగళం !

శ్రీరామార్పణమస్తు.

ఛందోదర్శణము - కొన్ని విశేషములు

“ఒక విజ్ఞప్తి”

వాఙ్మయమహాధ్యక్ష వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య.

ఏగ్రంథరాజముపై నను నొకగాని నెవ్వరైనఁ బరామర్శింప వచ్చును. వీరు పరామర్శింపవచ్చును, వీరు పరామర్శింపరాదు అను నియమము లేదు. కాని యొకవిషయము నందఱును గమనింపవలయును. అది యేమన- ఆగ్రంథముపై నెవరైనఁ జేసెను వ్రాసినవారనునది. అట్లు గమనింపక వ్రాసిన నల్లరిపాలయి హేళనకు గురియగుట తప్ప వేరుప్రయోజన ముండనేరదు. ఇట్టి గమనిక కేవల పరామర్శములు వ్రాయువారికే కాక ఆయా పరామర్శములఁ బ్రకటించు పత్రికాధిపతులకుఁ గూడ నుండియుండవలెను- ఏలయన నొకరు వ్రాసిన విషయము లేమిది యొకరు గొప్పగఁ దమపేర మరియొకపరి వ్రాసి పత్రికల కేక్కువచ్చును. అట్టి సందర్భములలోఁ గేవలము వ్రావాఁతరియెకాక యట్టి వ్రాఁతను బ్రదురించిన పత్రికాధిపతులును గొన్నియిట్లుండుటకు గురియగుట కద్దు. అంతియ కాక వ్రాఁతరి యితనియైన వ్రాఁతల రచనలను వెదకియైన నన్నింటిని బరించితీరవలయును. కాను విమర్శింపఁ బూనిన రచయితల వ్రాఁత లన్నింటిని జదువకయె వారి వ్రాఁతలు విమర్శింపఁబూనిన హాస్యాస్పదుఁడగుట నిజము.

అవిధమున సమగ్రముగఁ బూర్వవలోకము చేయకయె వ్రాసిన కొన్ని విషయములను “ఆంధ్రపాపాత్యపరిషత్పత్రిక” సంపుటము 4వ సంచిక 31 లో సంపాదకమహాశయులు ప్రకటించిరి. “ఛందోదర్శణము-కొన్ని విశేషములు” అను శీర్షికతోఁ బ్రకటించిరి. ఈ వ్రాఁతలకు గూర్చి నాల్గుమాటలు నేను వ్రాయుటకు ముందుఁ బెద్దలకు నొక్కమనవి.

నేను వాంఛవాఙ్మయమునఁ బరిశోధనకు దొరకొనుట పత్యా న్యేషణానుక్తి చేతనే గాని యన్యముకాదు. నేనమైనఁ బ్రమాదవశమున

(వాసిన వానిని బెల్చినవారికిఁ గృతజ్ఞతలు తెల్పుస్వభావము గలఁడను. ముఖ్యముగ మొండివాదములుచేయుట సాస్వభావముగాదు. నాలో నెట్టిదియో కొన్ని యధిప్రాయములు పెట్టుకొని వాని నిరూపణచేయుటకై తాపత్రయపడను. సాహిత్యావలోకనములో నాకనులఁబడిన నా ఋణికిఁ దోచిన విశేషములు తెల్పుదును- సత్యాన్వేషణలో నావాదమును దేలినైన మిషనంహరించుకొనవలసినదొకచో నట్టిపని చేయుటకు నేను వెనుకాడను- అవమానకరమని తలంపను- అది నాసత్యాన్వేషణ పరతత్వము- ఈవిషయమెల్లఁ బ్రసిద్ధులైన మన పరిశోధకుల కెల్లరకుఁ దెలియును. ఇట్టి వానిగణమును (గొప్పకుఁ జెప్పకొనుటలేదు.) దోటి పరిశోధకశిఖామణు లనేకులు చాటుగఁగూడ మెచ్చుకొనుట నే నెఱుంగుచును. ఈసందర్భమున వాయుధిప్రాయములే సత్యములని వాదించు వాఁడను గావని పెద్దలైనవారికి మరొకవారి మనవిచేయుచున్నాను-

45వ సంపుటము 3వ సంచికలో “ఛందోదర్పణము-కొన్ని విశేషములు” అను శీర్షికతో వెలువడినదానిలో మొత్తము పరామర్శింపఁ బడిన నైమదిషయములు.

(1)

ఇందు “ఒక్క నెలపున నెదిమిది యొకటనాల్గు” అను ననంతుని పద్యార్థము పరామర్శింపఁబడినది. ఈపద్యవిషయమున శ్రీ రావూరి దొరహామికర్మగాని చెప్పిన యర్థమే ససియైనది- ప్రత్యేకముగ ననర్థకముగ మిషకవిత్వమందుఁ జూపుచు వాచశ్యకము లేదు- అనంతుని పద్యమును సగమునకు సగము దిద్దవలసిన యావశ్యక మేమున్నది! శ్రీ రావూరి వారు చెప్పిన యర్థమునకు న్యాయమున్నది. పేర్కొనుచుఁ బెక్కు దోషము లున్నది- వానినెల్ల వివరించుట సాధనికాదు. ఇంకముందవ సరసైనఁ దప్పదు.

(2)

ఇందు “వైసాదృశ్యములు పరిపాఠణీయములు” అను పాఠము తప్పనియు “వైసాదృశ్యములపరిపాఠణీయములు” అను పాఠము సరియైన దనియు బ్రతిపాదించబడినది. ఈ వ్రాతరిచెప్పిన విశేషమేమియు లేదు. ఈ సవరణ నేను ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తుత్తర 39 సంపుటము 1-3 సంచికలో “ఘనోదర్పణవిశేషములు” అను వ్యాసములోఁ జేసి చూపితిని. (చూడుడు- ఆం. సా. ప. పత్రిక- 39వ సంపు- 1-3 సంచిక 24 పుట- చివరి రెండుపంక్తులు.) తిరిగి చాచిన వ్రాసిన యీ వ్రాతరి యాపత్రికలో నా వ్యాసము చూచి వ్రాసినదే. ఈ వ్రాతరి యాసంచిక చూచెననుటకు పాకిరి యా వ్యాసమున నే నేను బ్రతిపాదించిన “అజయనంగను” నను పద్యవిమర్శమును బరామర్శించుట- కావున నేను వ్రాసిన విషయమునే తిరిగి వ్రాయుటయు బ్రతికాధిపతులు ప్రకటించుటయు సరికాదు.

(3)

సంయుతప్రాసము విషయమైయున్న “పాడునూరు” అను పద్యమున సీ వ్రాతరి చూసిన విశేషము లేదు. మీరు చూసిన సవరణ కొవ్వూరు సంస్కృతకళాశాలలోఁ బాఠప్రవచనేత నక్కడనున్న యధ్యాపకులు చేసినది. ఇటీవల నాకళాశాల పూర్వవిద్యార్థిసంఘసమావేశ సందర్భముగ నేను గొవ్వూరు వెడలగా నక్కడ నొకవిద్యార్థి పుస్తకమున నీసవరణ చూచితిని * వాస్తవమున కీసంయుత ప్రాసతత్త్వము పేజీ- ఆవిషయములెల్ల 19వ2 ఆగష్టునెల సుభాషిణి పత్రికలోఁ బరామర్శించితిని. సెప్టెంబరు సంచికలో “పాడునూరుప్రోలు” అను పద

* ఈ వ్రాతరి కొవ్వూరు విద్యార్థియని 20వ పుటలోని వ్రాతరివల్లఁ దెలియును. నేనును నవవివిద్యార్థితే గాని “కవిజనాక్రమము తక్కు” రక్తివలన ఘనము లెవ్వియు నేను నుపేక్షకడఁ జేయనలేదు. నేఁ జూచివును “ఘనోదర్పణము” పాఠ్యగ్రంథముకాదు.

ములు తదితరములకు నునుపలక్షణములని 20వ పుట సవరణలోఁ బ్రతిపాదించితిని. అవిషయమె యీవ్రాతరి చెప్పట వింత-

భాగ్యవంతుఁ డేల పాశులు మాశులు

ప్రాశులయ్యె చాతె కూశులిచట

అను పాతము సరికాదనియు నాసందర్భమున ననంతుని యభిప్రాయము మఱొకటనియు నా “సుభాషిణి” లో వివరించితిని. ఇంక నీవిషయమున నీవ్రాతరి స్వంతయభిప్రాయ మేమియు లేదు.

(4)

ఇందు “అఱుననంగను” అను పద్యవిషయము ప్రతిపాదించబడినది. “అఱుననన్” అనునెడ ననంతుఁ డేల సంధిచేసెనని యీవ్రాతరి ప్రశ్నము. ఒకచో సంధిచేయుటన్న నన్నిచోటలను జేయరాదని నియమమెక్కడ? ఎవ్వరైన నట్లందురా? ప్రత్యేకనిర్దేశము చేయుటలో సంధిచేయకపోవుట దోషముకాదనిమాత్రమే నేను వ్రాసితినిగాని సంధిచేయనేరాదని నేను వ్రాయలేదు. సంధిచేసిన చేయవచ్చును. చేయకపోయిన దోషముకాదు. అటఁ జేయనివాఁ డిటు నేల చేయలేదని ప్రశ్నించుట సరికాదు. ఈవ్రాతరియు విసంధివిషయమున నింతగా భారతము చదివి “అప్ప అయ్య” అను పద్యము మదాహరించుచు “అప్ప యయ్య యన్న” యని “య” డాగమరూపములు గలవాని నేల యుదాహరింపలేదు! లోగడ నే విన్నవించినట్లు ప్రత్యేకనిర్దేశములలో సంధిచేయనలెనను నియమ మెట్లు లేచో యట్లే “య” డాగమమునకును లేదు. ఇట్టి విగుఱుల విషయమున నీవ్రాతరి తాళవలె ప్రతుల నొకపరి తిలకించిఁ దెలియగలదు.

“అఱుననంగనుబోవు ననర్థమైన” అని యీవ్రాతరి సవరణ. పోవును + అని + అర్థమైన అని విభాగము కాఁబోలు. ఇట్లర్థమైననకు సంధివిషయము విడిచినను “పోవు + అనర్థమైన” అని యనర్థస్ఫురణ కవకాశమున్నది. రామయ్యవంటి చోటలనే సంధికావలెననుట

సరికాదు. రూపములబట్టి స్మారములుకాని స్మారములబట్టి రూపములు కావు. లోకవ్యవహారమునుబట్టి వచ్చినవేయివి యన్నియు. అయినప్పుడు మానవునకేమైన వలుపుకలిగినవ్యవహారాని పనినెరవేరినప్పుడో “అస్తుయ్య” యనుట స్వాభావికము. ఇద్విధమున “అస్తుయ్య” అని సంధిసహితముగఁ బ్రయోగించిన కవుల ప్రయోగములు కలవు. (మరొక వ్యాసమున వానిని వివరింతును.) అయినప్పుడు ప్రాథవ్యాకరణకర్త స్మార మేముగను !

(5)

ఇందుఁ “బుద్ధుషసింహా” అనువాని విషయము ప్రతిపాదించఁబడినది. దీనివిషయమునేను “సుభాషిణి” (సెప్టెంబరు 1912) లోఁ బొరపాటుగ వ్రాసినది వాస్తవమే. ఆపొరపాటును నీని చెప్పినవనరము. లేకుండ నేనే గమనించి పొరపాటును నేనే అట్టొబరు “సుభాషిణి” లోఁ బడిన నావ్యాసముచివర “పాతకులకు మనవి” అని జరిగిన పొరపాటు మనవిచేసి నవరించుకొన్నాను. (అట్టొ. సుభాషిణి- 38 పుట చూ.) ఇంక నన్నీ వ్రాతరి “బూకరింపులబుంగ” యనవలసిన యగత్యములేదు. నేనే చేసుకొన్న యుపసంహరణను మరుగుపరచి తామేవో ప్రత్యేకముగ నెఱింగినట్లు వ్రాయుట హాస్యాస్పదము.

ఊరక నేరము లారోపించి యొకరిని దూషించుటయే ధ్వేయముగ నెవరో వ్రాసినవె వ్రాసి కొన్నిటిని జూడకయె చూచి మరుగుపఱచియో గాలిపోగుచేసి వ్రాసిన వ్యాసనామకములైన వ్రాతలను బ్రకటించుట పత్రీకాధిపతుల గౌరవమునను భంగకరమని విజ్ఞప్తి చేయుచున్నాను. నేను ఛందోదర్పణముపై “త్రిలింగ” ఆంధ్రప్రథ- సుభాషిణి (మూడుసంచికలలో వరుసగా) ఆంధ్రనాహిత్యపరిషత్పత్రికలలో వ్యాసములు కొన్ని వ్రాసితిని. వాని నన్నింటిని దిలకించి తప్పుంగలవారలు వ్యాసములు వ్రాసిన హాస్యాస్పదములు కాకండురని విజ్ఞప్తిచేయుచున్నాను.

శివస్వరూపము

శ్రీ దొడ్డపాటి వెంకటసుబ్బారావు, ఎం. ఏ.,

గల్పించుకొని, కామోద్రిక్తవాక్కులను బట్టు యక్షుడుగురులము శివుని బ్రహ్మనిగఁ జేసికొనవలసిన దనియు, భక్తివిప్రముడై హరచరణస్యాసమునకుఁ బ్రదక్షిణము నల్పవలసిన దనియు, తనస్త్విగ్ధగంభీరఘోషచేఁ బశుపతికిఁ గావలసినసంగీతనామగ్రీ సమకూర్పవలసిన దనియు, పలుమార్లు తెల్పినాఁడు. కాముని నిగహించిన శివుఁడు కామున కెల్లు ప్రసన్నుఁడు కాఁగల దను ప్రశ్నకు శివపార్వతీసరిగాముమే ప్రత్యుత్తరము. 'సుషుమ్నానాడికిఁ బార్వతి యలచేరు. మేరుదండము (నెన్నెముక) హిమాలయము. ఇంటి సుషుమ్నానాడి కలదు. ఈ మేరుదండమందు ఆశుచక్రములు, సుషుప్తిమూఁడు పర్వములు లేక యెముకలకీర్ణుడు గలవు. ఈకీర్ణాకరానిలో నొకటి దగ్ధరగఁ జేర్చబడియున్నది. ఈ మేరునే పర్వతము (హృదయే నర్త్యస్య). ఈ పర్వతములోనుండు సుషుమ్నానాడియే పర్వతరాజకన్య యగు పార్వతి. ఈ యెముకకీర్ణలో నొకరంధ్రము కలదు. కీర్ణన్నియు దగ్ధజదగ్ధతగాఁ జేర్చబడియుండుటచే నా రంధ్రము పొడవైన గొట్టమువలె నైనది. దీనిలో సుషుమ్నానాడి గలదు. ఈ నాడి మెదడుగుండఁబోయి నెన్నెముకభాగమున నవస్థాతమై, అన్నిటికంటెఁ గ్రిందుగనున్న మూలాధారచక్రమువఱకు వచ్చును. కీర్ణయెముకలలో మొదట తెలుపుగ నున్నట్టియు, పిమ్మట విహతి లేక బూడిదపర్ణము గల్గిన క్రొవ్వుపదార్థము విండియుండును. అట్టిదియే మెదడువందలి భాగములందుఁగూడ నుండును. ఈమజ్జామయమైన సుషుమ్నానాడియందుఁ గ్రిందనుండి పైవారఁ బోవునట్టి సూక్ష్మరంధ్రము కలదు. సుషుమ్నానాడి కెడమవైపున 'ఇడ' (ఇళ) యనునట్టియు, కుడివక్కును 'సింగళ' యనునట్టియు నాడులు ప్రసరించియున్నవి. ఇవియు సుషుమ్నానాడి సంబంధములై వేయి వలలవిధమున వ్యాపించుచుఁ జవరకుఁ గపాలమం దాక్షాచక్ర

ములో సుషుమ్నా నాడితోఁ గలసిపోవుచున్నది. ఈ నాడులన్నియుఁ బ్రాణవాహికలే. ఇంకఁ బ్రాణమే జీవనతత్త్వము.

భౌతికపక్షమున నాడీజాలము లన్నియు, పల్కుకములు, ప్రాణమున కాధారములు. నాడులసూక్ష్మత్వమున కంతము లేదు. యోగశాస్త్రప్రకారము దానిసంఖ్య 72000 అధునికశరీరశాస్త్రజ్ఞునకుఁగూడ నకుస్తనాడులసంఖ్యయు నిహారణపూర్వకముగఁ దెలియును. అన్ని నాడులయందును ముఖ్యమైనది సుషుమ్నా నాడియే. స్థూలశరీరశాస్త్రమునకు జీవనతత్త్వముయొక్క భౌతికాధారముమాత్రమే యవగతమైనది. దానిలోఁగాయతపరూపము లేక స్థూలరూపము ప్రయోగసాధ్యము (experimental) కాన యోగవిద్య మానసికపక్షమునఁ గూడఁ బ్రాణముయొక్కచలనము విశ్లేశించి, దానివిగూర్చి సూక్ష్మవివేచనచేయును. భౌతికప్రయోగముచే నేనిస్తువునుగూర్చి తెలిసికొనలేమో యా శరీరకరహస్యములే మానసికక్రియతోఁగూడ దీనివలన ధ్యానమందు ప్రత్యక్షముగ గోచరించును తాంత్రికగ్రంథములందు దీనిని రెండువిధములుగ విశ్లేశించిరి. కొన్ని చోట్ల భోగాయతనపక్షమందు, శరీరపుగూర్పునందు, జీవనతత్త్వముయొక్క అభిసానమును విశదీకరించుటయందు 'సుషుమ్నా' మొదలగునాడులు ప్రయోగింపఁబడినవి. మఱికొన్నిచోట్ల ఆవర్తనమునకే ఆధ్యాత్మికస్వరూపమును గల్పించి శివ, పార్వతీ, కుమార, ప్రమథాదినాటములు కల్పించి యోగప్రత్యక్షమైనదానిని కల్పములచే వ్యక్తపఱుపఁబడినది. పల్కుకములధానముల క్రమ మిట్లున్నది.

(i) మూలాధారచక్రము:—(కాస్పియల్ రీజియన్ Coccyal Region ఇది ఉదరభాగమునో నంటుంధించినది. ఇందు నాల్గుపర్వములు (వర్టెబ్రే Vertebrae) ఇవి పైనున్న పర్వములకన్నఁ అన్నవిగను, అపరిపూర్ణముగను నున్నవి. ఈ నాల్గును వేరువేరుస్వరూప

ములతోఁగాక యొక్కయెముకవలెనే కాన్పించును. దీనిని ఆంగ్లమున 'కాకిక్స్' (Cocci) అందురు. 'కేకసా' యనెడు అస్థి యిదియే యని భోచుచున్నది. కుండలినీశక్తి యిచటనే నివసించును. శివ పార్వతీవివాహమున కుండలని మేల్కొల్పి బ్రహ్మాండము అనఁగా మత్తిష్కములోనికిఁ గొనిపోవుచును. దీనినే యోగవరిభాషలో సర్పిణి యందురు. ఏలన, నిది సర్పిణివలె చుట్టుకొని నిమగ్నమగుచుండును. మూలాధారచక్రమందు పృథ్వీతత్త్వము కలదు.

(ii) స్వాధిష్ఠానచక్రము :— (సేక్రల్ రీజియన్ - Sacral Region) ఇది లింగస్థానమం దధిష్ఠాతమై యున్నది. దీనిలో నైదు యెముకలు కలవు. ఈ యెముకలుగూడఁ గలసియేయుండును. దీనిని ఆంగ్లమందు 'సేక్రమ్' (Sacrum) అందురు. ఈ రెండుభాగములలోని తొమ్మిదికణపులను వదిలి, వెన్నెముకయందలి మిగిలిన 24 ఎముకలనే లెక్కింపుదు. కాని, భారతీయులుమాత్ర మిశక్తిని 38 ఎముకలతోఁ గూడియున్నట్లే యెందరి. స్వాధిష్ఠానచక్రమందు జలతత్త్వ మున్నది.

(iii) మణిపూరచక్రము :— లంబర్ రీజియన్ (Lumbar Region), దీనిస్థానము నాభిప్రదేశము. ఇచటి వెన్నెముకయందు 5 పర్వములు కలవు. తేజము దీని తత్త్వము. ఈ చూడచక్రములను భేదించినపిమ్మటనే యోగి విరాట్ భావనమన్వితుఁ డగును. అతని మోహనిద్ర యంతరించును.

(iv) అనాహతచక్రము :— 'డోర్సల్ రీజియన్' - (Dorsal Region) 12 పర్వములు గల్గిన వెన్నెముకయందలి యీచక్రము హృదయస్థానమందుఁ గలదు. ఇది వాయుతత్త్వమునకు స్థానము.

(v) విశుద్ధచక్రము :— 'సెర్వికల్ రీజియన్' (Cervical Region) ఇందు 7 కణపులు గలవు. ఇది మెదడునందుఁ గలదు. ఇచటయండియే

ఆకాశగుణము గల్గిన శబ్దము లుద్భవించును. దీనిని భేదించినపిమ్మట యోగి ఆకాశతత్త్వముపై విజయము చేకూరును.

(vi) ఆజ్ఞాచక్రము :- మత్స్యప్రదేశమున భూమధ్యమున లేక త్రికుటియందు నీచక్రము కలదని యోగు లందురు. ఇచట సుషుమ్నానాడి యంతరించును. ఇచటనే మనస్సు, బుద్ధి, అహంకారము లుండును. ఇచటనే జ్ఞానచక్షు వనెడి సూక్ష్మదేవక న్నుండును. ఇదియే శివుని వాసస్థానము.

యోగి కైదుచక్రములపై సధికారము కల్గినపిమ్మటఁ గామబాధ యతనిని బీడింపలేదు. శివునిగూర్చి కాళిదాసునివాక్య నిట్లున్నది— 'అమావహార్యం మదనస్య నిగహాత్'— 'కాముని నిగహించినవాడగుటచే, రూపము అవగా సౌందర్యము, అతనిచిత్తమును హరింపలేదని భావము. ముమ్మందు శివుఁడు మన్మథుని భస్మముచేసినై చెను. (భస్మావశేషం మదనంచకార) అటుపిమ్మటనే పార్వతిని వివాహమాడి మమ్మఱుని బుత్రునిగఁ బడసెను. ఆజ్ఞాచక్రముకంటఁ జైరున్న సహస్రదళ పద్మమందు (సెరెబ్రల్ రీజియన్ Cerebral Region) సాక్షాచ్ఛివుఁడు వసించును.

శివునియొక్క స్కండిత తేజముచే గుమారస్వామి జన్మించెను. ఈ తేజము పార్వతిరూపమైన సుషుమ్న (2) యందు నిష్క్రిస్తమై

(2) సుషుమ్న :- సుమ్న అనందము, 'సుక్=అభిషేక' ధారుణమండి 'సుమ్న' అగును. మత్స్యచక్రముల భేదించినతరువాత స్కంధము జన్మించును. స్కంధమనిసంతుభము లోకమున 'అను' సంఖ్యతో నధికముగఁ గలదు. మదావన, స్కంధ, పద్మ మొకలుగాఁగల కేర్లు గలవు. శ్రీ అర్ధర్ వివరణ్ పరిశితుఁడు చిత్రించిన ఆర్ధాచక్రచిత్రమందు పిమానిస్వామి మదావనమునఁ జన్మింపఁబడినాఁడు,

క్రమముగ నాటుచక్రముల (3) చే బుట్టిచెంది పెంపబడి స్కంద నామముతో బద్ధించును. ఇందువలననే ఆగ్నేయమాతలకుఁ బుత్రి యుల్యః డగుటచేఁ గుమారస్వామి మాన్యాతురుఁ డని పిలువబడుచున్నాఁడు. మేఘదూతయందుఁ గాళిదాసు స్కందుని జన్మరహస్య మును సూత్రపాయముగ నుదాహరించినాఁడు.

త్రతస్కందం నియతవసతిం పుష్పమేఘీకృతాత్మా
పుష్పాస్తారైః స్నవయతు ధవాన్ వ్యోమగంగాజలార్ద్రైః
రక్షాపీతోర్మవ శశిభృతా వాసవీనాంచమూనా
మత్యాదిత్యం హుతవహముఖే సంభృతం తద్ధితేజః॥

(మే. దూ. 1-47)

అచట దేవగిరిపై నివసించుకుమారస్వామిని సీపు సీపుష్పాత్మక రూపమును తెంది యాకాశగంగచేఁ దడిసిన పుష్పవృష్టితో స్నానము చేయుంపుము. దేవసేనను రక్షించుటకై పావకుని నోటియందు సంచి తమైన యగ్ని తేజముకన్న మిన్నయగు తేజము గల్గిన శివతేజమేనుమాకుమారస్వామి. 'అత్యాదిత్యం హుతవహముఖే సంభృతం తద్ధితేజః' ఇదియే స్కందశబ్దమునకు నిర్వచనము. హుతవహుఁడు అనగా అగ్ని నామకమైన సుభుమ్నా నాడిముఖమందున్న, మాత్యునికన్న నధికప్రకాశితమైన శివతేజమే స్కందుఁడు. నిఘంటువులందు స్కందునిభార్య

(3) చక్రములు సుభుమ్నానాడియందే యుండును. శరీరాస్త్రమందు, సుభుమ్నానాడి అయిదు సహజవిభాగములుగఁ జేయబడినది. అవివిది, అన్నింటికంటె మైనికలదు. అచట సుభుమ్న (Spinal Cord) క్రాంచరంద్రముగుండ Magnum Foranum అనగా పెద్దరంద్రముద్వారా మెదడున (బ్రహ్మాండమున) వ్యాపించును. ఈ పంచచక్రములకు సంబంధించిన కక్షిప్రవాహినీనాడులు క్రమముగ నువ, టంగ, నాళి, మృదంగ, కంఠస్థానములతో సంబంధించియున్నవి. ఉదాహరణకు మణి పూర చక్రము నాళిచేతమున గాఢించును. కాని యదియందుటమాత్రము సుభుమ్న యందు. ఇట్లే మిగిలిన స్థానములందును-ద మందను.

దేవసేన యని చెప్పబడినది. ఇంద్రియములయొక్క సాత్త్విక తామసిక ప్రవృత్తులద్వంద్వమే దేవాయురస్సంగ్రామము. సత్త్వగుణసమన్వితములైన ఇంద్రియము లెప్పుడు కామముచే నోడింపబడ మొనరించునో యప్పు డవి సమాధిస్థితుడైన శివునిగూర్చి యొకసేవాధిపతిని బ్రవడింపుమని ప్రార్థించును. దేవతలుకూడ నిట్లే ప్రార్థించిరి.

తది చ్ఛామో విభో స్రష్టం సేనాన్యం తస్య శాంతయే

(కు. సం. II-51)

అసురుల నోడించుటకై మా కొకసేనాపతి కావలెననుట. శివుడు మదనుని దహించినైచెను. పిమ్మట, నుమయొక్క తపస్సువలన నవగా నుషుమ్నానాడి ద్వారమున యోగసాధనచే శివచార్యుల వివాహము జరిగెను. అవగా నధోముఖముగనున్నట్టి వ్యక్తియొక్క చిదాత్మశక్తి యంతస్సుఖయై సహస్రారదళమందున్న పరచిందురూపమైన శివునితోఁ గూడును. పిమ్మట విషయములతో (ఇంద్రియములతో) నావ్యక్తి తెట్టిరాధము నుండఁబోదు. ఏ ఇంద్రియములు మిగిలిన వానినన్నిటిని ముఖించునో యనియే ప్రమథులరూపమున శివపార్వదులై (పరిషది, సాధు) యుండురు. "అత్యాదిత్యం హురవహముఖే సంభృతం తద్ధితేజః" అనువానిని తెలిసికొనుటకై నామయొక్క నామముల నెఱుంగుట ముఖ్యము.

నుషుమ్న = వహ్ని స్వరూప, సరస్వతి; లోహితవర్ణ.

ఇడ = చంద్రస్వరూప, గంగ, సద్గుణి, అమృతవిగ్రహ, పీతవర్ణ.

పింగళ = సూర్యస్వరూప, వైశనవర్ణ, రాజాత్మిక, వజ్రణి, యమువ, రాజసి.

నుషుమ్నకు 'వహ్ని' లేక 'హురవహ' యనిపేరు. తన తేజము నీవహ్నిలోపావనముచేయుటచే శివుడు యజ్ఞయని పిలువఁబడుచున్నాఁడు. సాధనలో పురుషునితేజ మీవహ్నిముఖమందే సందిత

ముగ మండును. ఆఱుచక్రములను కేదించినపిమ్మటనే దేవసేనను ఆప రాజశముగఁ జేయువట్టి అజేయుడగు కుమారస్వామి జన్మించును. పురాణముల ననుసరించి, అజన్మబ్రహ్మచారియగు నతఁడే కుమారుడు. సహస్రారదళమందున్న శివుఁడే అక్షరతత్త్వము. అచట సమస్త బ్రహ్మాండసంబంధమైన చిచ్ఛక్తి కలదు. మూలాధారచక్రమం దొక శక్తిపీఠము కలదు. అందు వ్యక్తియొక్క శక్తి నివసించును. అశక్తికి ఇచ్చా, జ్ఞాన, క్రియ లనెడి మూఁడుకోణములు గలవని చెప్పబడినది. ఈమూఁడింటిపేరే త్రిపురములు. వీనిమధ్యనుండు శక్తియే త్రిపుర సుందరి యని ప్రసిద్ధికెక్కినది. ఈత్రిపురము లేక త్రికోణము మధ్య కుండలితమై శాంతముగ నివసించియుండు శక్తిచే శబ్దగతకల్పించే 'సర్వీణి' యనినారు. ఇందుచేతనే శివుని శరీరమును భుజంగములు చుట్టుకొని యున్నట్లును, శివుఁడహివలయ ధారి యనియు వర్ణించినారు.

“హిత్యాత్మస్మిన్ భుజగవలయం శంభునా దత్తహస్తా
క్రీడాతైలే యది చ విచరేత్ పాదపాశేణ గౌరీ”

(మేఘ. దూ. I-64)

మూలాధారమం దీసర్పిణి శివరూపజ్యోతికి నలువైపులఁ జాట్టు కొని యుండును, కాని ఆఱుచక్రమును జేసినపిమ్మట, శివపార్వతీ సంయోగమైనపుడు, కుండలిని, శివుడు దాని సర్వవలయములను త్యజించినాఁడో యనువల్లు విడివడిపోవును. శరీరశాస్త్రమును దృష్టియం నుంచుకొని దీనినిఁ బరీక్షించినచో నిట్టి త్రికోణాత్మిక శక్తిరూపము, శల్యశాస్త్రమున గోచరింపదు. మానసవక్షసంబంధముగు విషయము యంత్రముద్వారమునఁ దెలిసికొనుట యెట్లు! దీనిని యోగవక్షమున ధ్యానముచే దర్శింపవచ్చును. (4) జ్యోతి (తేజస్సులింగము) ఆకార

(4) కేంద్రమందున్న నాడీజాలముల విచ్ఛాన ముత్తిజలము. ఆ తంత్రంపరమ హములలో ఘటికాబిందువులలో (Nerve Centres) ప్రతంత్రాలలో జరిగెడి సంతేదన వాత్మిక, సంకల్పవాత్మిక కార్యము లింతవఱకు తెలిసికొనబడలేదు. భారతీయ

మందున్న శివలింగము దీనికి ప్రతీకము. ఈశక్తియొక్క త్రికోణమును అనగా త్రిపురమునే శివుడు జయించును. ఇందుచే శివునిపేరు త్రిపుర విజయుడు. మేరుదండరూపమైన (వెన్నెముక) పార్వతికి ఒక కొన మున్నట్టి ప్రదేశముచేతే శైలాసము. మేరుదండముయొక్క పైయగ్రమే శైలాసము. అచటనే అజ్ఞాచక్రము కలదు. ఇచట శైలాసముదగ్గరనే అలకాపురి కలదు. ఇచట కామదేవుడు తన చాపమునకు శరమును సంధింపఁడని కాలిదాసుని పల్కు.

“మత్స్యా దేవం ధనవతిసఖం యత్రసాక్షాద్వసంతం
ప్రాయశ్చాపం న వహతి ధయా నృనృధః పట్నదబ్యమ్”
(మే. దూ. II-14)

(శైలాసోత్సంగమందున్న అలకాపురి సాక్షాత్తు శివుని నివాస మని యెఱిగి మన్మథుడు తన వడ్డుద్రోణియగు నాకగల్గిన వింటి మపయోగించుటకు సాహసించఁడు.)

ఉచితమే. అజ్ఞాచక్రము వలకును పిండివిభండిన యోగిపుంగ వునిఁ గామబాధ పీడింపఁజాలదు. అందుచే నిచట, హిమాలయమందే కిన్నరులు గుమిగూడి త్రిపురవిజయగీతమును పాడుదురు.

“సంసక్తాభిప్రీతపురవిజయో గీయతే కిన్నరీభిః”

(మే. దూ. I-60)

యోగులు దీనిని ధ్యానమందు ప్రత్యక్షీకరించుకొనిగవిన సేమాశ్రమ వాశ్వర్యముకాదు. చైతన్యమునకు గల భౌతికాధారము, దానిలోని కొలది యంశమునుగాని, దాని ప్యరూపమునుగాని యెఱుకపరచునని విజ్ఞప్తీయం జూచుకొనవలసిన విషయము. కొందఱు భౌగాయతనపక్షమందు (శరీరమందు) చైతన్యముయొక్క అధామము గుర్తింపలేక దాని యవస్థితినే సంస్థియని నిర్ణయింతురు. చేతనము (చిదాత్మకత్తి) మనోవిజ్ఞానముతో సంబంధము గల్గియున్నది. భౌతికనిర్మాణమందు దాని అపూర్ణ భాసముమాత్రము గోచరించును. ఇందుచే భౌతికనిర్మాణమును దీనికి ప్రమాణదండ ముగ గ్రహింపలేము.

శివునకు కులేరునకు సఖ్యభావము గనుక అచటనే ధనవతియొక్క విజయమునుగూర్చికూడ కిన్నరులు పాడుదురు.

“ఉద్గాయద్భిః ధనవతియశః కిన్నరైశ్చత్రసార్థమ్”

(మే. దూ. II-10)

ధనవతియైన కులేరుని యనుచుచుండే యక్షుడు. అతడు కామరూపియగు తనదూతకు (మేఘునకు) ఏరుదొరకినంతనే శివుని యుపాసన చేయవలసినదని యాజ్ఞాపించినాడు.

చార్వకికి ‘గుహా’ యనియు, స్కందునికి ‘గుహా’ యనియు, యక్షులకు ‘గుహ్యకు’ లనియు నామాంతరములు గలవు. ఈవిధమనఁగూడ వారి పరస్పరసంబంధము సూచింపబడుచున్నది. యక్షుడు సాక్షాత్తు కామమూర్తియే. అతని కన్నులనుండియే కామము బిందించుచుండును. ఇట్టి కామపూరితుడైన వ్యక్తి అవశ్యము ‘గుహ్యకుడు’ లేక రక్షింపబడవలసినవాడే. ఏదేవుడు మన్మథుని భస్మావశేషునిగఁ జేసెనో, తిరుగ నెవని అనంగజితగ్రూపమునుండి, సేనాని యగు ‘గుహుడు’ (5) జన్మించియుండెనో, అతనినే యక్షుడు ఆత్మరక్షణకై యాశ్రయించును.

శివుడు వినాకపాణి.

“అగూపహార్యం మదనస్య నిగ్రహాత్

వినాకపాణిం పతిమాప్తు మిచ్ఛతి”

(కుమార. సం. V-53)

(5) గూహతి రక్షతి దేవసేనా మితి గుహః

ఇః కామః అక్షిహ యస్య స యక్షః

(భానుకీ కీర్తికలు)

—అనఁగా నెవఁడు దేవసేనను రక్షించునో అతడు గుహుఁ డనియు, ఎవని కనులందు కామము నిండియుండునో అతడు యక్షుఁ డనియు నర్థము.

శివుని ధనుస్సును పినాకమందును. నిరుక్తమందు 'పినాక' శబ్దమునకు

రంభః పినాకమితి దండస్య

(నైగమకాండ III-4)

అవగా దండమునకు "రంభ, పినాకము" లను నామములు కలవని అర్థము. అచటనే "కృత్తివాసాః పినాకహస్తోఽవతతధన్వేత్యపి నిగమో భవతి" యని లిఖింపఁబడియున్నది. మేఘదండమునకు (నెన్నెముకకు) పినాకమను పేరే గలదు. ఇదియే శివుని ధనుస్సు. ఈదండాకారమైవ ధనుస్సునకు రెండు చివరలు లేక అగ్రములు గలవు. క్రింది కొన మూలాధారచక్రమందుఁ గలదు. అచటనున్న కుండలిసే పినాకమునకు (వింటికి) 'వ్రత్యంజ్య' నానిగా కల్పించి, చాచి రెండవ కొనమి శివుఁ డాజ్ఞాచక్రమునకు గొంపోవును. ఇదియే వింటికి వారిని గూర్చుట లేక "అవతతధన్వా" యగుట. సాధారణముగా ధనుస్సుల కల్లెత్రాడు రెండువైపుల తగిలింపఁబడియుండకపోవుట చే నవి దండాకారముగ, నిలువుగనే యుండును. ఏపుకుఁబడు ధనువునకు శివునిపేరు ఖండవరశువు కూడను.

"ఘాతేశః ఖండవరశుర్నిశోః సిరిశోమ్మడః (అమరకోశము I)

మఱి యిదియేనామము భృగువతికిఁగూడ కలదు. భృగువనికి క్రాంచదారణయను నామము కాశిదాసకల్పితమే.

"హంసద్వారం భృగువని యశోవర్త

యత్క్రాంచరంధ్రమ్." (మేఘ దూ I-61)

క్రాంచదారణ యనుపేరు కార్తికేయస్వామికిని (6) గలదు.

(6) మొన్నామరః శక్తిధరః కుమారః క్రాంచదారణః (అమరకోశము)

"వైవానే ధవదానాపేక్రాంచః క్రాంచోఽభిధీయతే"

(బృహద్ధానావళి)

ఈ ప్రకారమున శివ, భృగువతి, కుమారుల పరస్పరసంబంధముగూడ స్థాపితమగుచున్నది. శివుని తేజమే కుమారుడుగావున శివునకును కుమారస్వామికిని భేదమేలేదు. ఇంతియగాక కుమారుడు మత్స్యత్రితైవ స్త్రీయు నావశ్యకము కాలేదని ప్రసిద్ధియే. వస్తుతః కాళిదాసు కుమారస్వామిని అగ్నిముఖమందు సంధృతమైన (7) తేజముని వర్ణించి యున్నాడు. కాగా శివునియొద్దగల పరాకమే 'అజగవ' మను నామముతో పరశురామునియొద్దగూడఁ గలదట. ఇట్లు మూడింటికినిఁ గూడ సంబంధముగలదని తోచుచున్నది.

యోగసాధనమందు మత్స్యకభేదనమున ప్రాణమేరంధ్రము ద్వారమున బయలుదేరి శివునివఱకుఁ జేరవలయునో అదియే క్రొంచరంధ్రదారణము. సుషుమ్ననాడి కవాలమందున్న యేరంధ్రమునుండి మస్తిష్కమున బ్రవేశించునో ఆద్వారమే యీ క్రొంచరంధ్రము. సుషుమ్న యనెను నాడి (Spinal chord) తెలుపు, విభూతిరంగుగల పదార్థముతో చేయఁబడినది. అది మూలాధారచక్రమందు బయలుదేరి పైనిగల నాలుగుచక్రములగుండ పోవుచు విశుద్ధచక్రమును (Cervical region) దాటి మస్తిష్కమున వ్యాపించును. 'సెర్వికల్ రీజియను' నందలి ప్రథమాస్థిపర్వమును ఆంగ్లమున 'అట్లాసు' (Atlas) అందురు. "అట్లాసు" తనస్కంధములపై ఆకసమును లేక ద్యులోక భారమును వహించియున్నట్లుగూడ ప్రతీతి. ఇటనుండియే సుషుమ్ననాడి 'స్పైనల్ బల్బు' (Spinal bulb) ద్వారమున మెదడులోనికి పోవును. అందుచే 'మెడల్లా ఆబ్లాంగేటా' (Medulla Oblongata) యనఁబడెడి 'స్పైనల్ బల్బు' మన క్రొంచపర్వతము. ఇందులోనే

(7) "తేజో హి సాక్షా ద్భృగువతోపారపైః"

మూర్త్యంతరమిత్థే."

—మన్మథానుడు.

అనఁగా ఆతేజము సాక్షాచ్ఛృంకదని మూర్త్యంతరమే యని యర్థము.

“మాగ్నమ్ ఫోరమె” (Magnum Foramen) అనేది పెద్దరంధ్రము కలదు. అదియే క్రొంచరంధ్రము. ఈ వివరమందే సుషుమ్ననాడి తిర్యగాయామముతో (అష్టముగ మెలితిత్తి) వంగివచ్చేయించును. కుండలినీ శక్తి మూలాధారమందు జాగరత్మమై శివనామధారమైన ఆజ్ఞాచక్రమును జేరునపు డీద్వారముననే పోవలసియున్నది. ఈ రంధ్రవారణముచేయుట భృగుపతికి యశముగూర్చుకట్టి కార్యము. ఇట్లుగుటచేతనే “భృగుపతి యశోర్త్తు” యని కాళిదాసు పల్కివాడు. ప్రాలేయాద్రి హిమాద్రి అనగా పర్వములుగల్గిన పృథ్వీవంశోపాంతమందే ఈ క్రొంచద్వారమున్నట్లు చెప్పబడినది. భృగుపతియని శివునకు మణియొక పేరు. క్రొంచదారణుడు, ఖండపరశువు, కుమారుడు, భృగుపతి, శివుడు— ఇవియన్నియు ఏకైకచైతన్యమునకే వివిధనామములు. విశేషమైన గుణములచేతనే యీ వివిధనామములు కల్పితములైనవి.

క్రొంచతటవతును దాటిన వెంటనే శుభ్రకైలాస మెదురగును. (మేఘ. సం. 1-62) యోగశాస్త్రపరిభాషలో విశుద్ధచక్రానంతరమందాజ్ఞాచక్రము కలదు. ఆ యాజ్ఞాచక్రమందే శివస్వరూపజ్యోతి విలసిల్లును. మూలాధారచక్రమందు యోగసాధనకై ఆరంభమయ్యెడి సృత్యము సిద్ధిసందినవిమ్మట పరమశివుడు వజ్రాట్టిహాసముచేయును. శివుని యీ యట్టిహాసమే ఘనీభూతమై కైలాసరూపమును జెందినది.

“రాశీభూతః ప్రతిదినమివ త్ర్యంబకస్యాట్టిహాసః

(మేఘ. చూ. 1-62)

ఈ కైలాసమునకే రజతగిరియని పేరు. ఇచట నొకమణితటము కలదు. దానిపై శివుడు గొర్రెతోకలసి ఆహారము చేయఁగోరును. మేఘుడు ప్రంభితాంతర్జలాఘ్నుడై (తన జలతత్త్వమును తనయందే నిలుపుకొనినవాడై) తన కాయమును మెట్టుగా మార్చుకొని యీ ఆహారమందు శివునకు సాయపడవలెను. యోగశాస్త్రగ్రంథములం

దీమణితటము (8) ను గూర్చి విశదమైన వర్ణనకలదు. చాదుకాపంచక మనెడి తంత్రయోగగ్రంథమందు మణిపీఠమహిమ బాగుగ చెప్పబడి నది. మ స్తిష్క-మందున్న పరమచిన్మయ సహస్రదశకమలమందు అ-క-థ శ్రీకోణము కలదు. ఆ శ్రీకోణమందు మణిపీఠము కలదు. దానిపై రజతాద్రియందువలెనే అనంతగురువగు శివుఁ డనంతశోభనో విరాజిల్లు చుండును. అనఁగా ప్రకృతిపురుషసంయోగరూపమున గౌరీశంకరులు విరాజిల్లుదురు. మేఘదూతమందు శివుఁడు కామరూపపురుషుని (మేఘుని) స్తంభియనిగఁజేసి మణితటారోహణము చేయును. ఈమణి తటము తటిచ్చుచి (మెఱుపుకొంటి) దిగ్విజయవట్టిది. [వటుతటల్-కదారిమ-స్పర్శస్పర్శమా మణిపాటలప్రభమ్]

కాశిదాసు, క్రౌంచరంధ్రము పిమ్మట కైలాసవర్ణనము మాత్రము జేసి యూరకుండక యచటి మణితటమునుగూడ మల్లే ఖండినాడు. అందువలన ఆతని యోగవర్తిభాషాసంకేతము స్పష్టముగ తెల్లమగుచున్నది.

“ధంగీ ధన్య పంచితవపుః స్తంభితాంతర్జలాఘః

సోపానత్వం కురు మణితటారోహణాయాగ్రాయాయా

(మేఘ. దూ. I-64)

(ఓ మేఘుడా ! నీవు ముందువకు పోసిపోయి నీజలతత్త్వమును నీయందే స్తంభింపఁజేరికొని, శివునకు మణితటారోహణమునందు సాయపడుము-అని అర్థము)- ఈ వర్ణనముల సందర్భమున కవికావ్య త్వముతోపాటర్థ్యంతోన్నతములైన యోగశాస్త్రానుభవములనుగూడ

(8) చాదుల మహామంత్రివైన. ‘ఓం మణిపద్మేహం’— ఈ మణితటమునే యాచింపఁచున్నది. జ్ఞానపురి, కపధామమునైన కాశికాత్రురియందు మణికిర్ణికాఘట్టము కలదు. అందు పూసముచేసినను, ప్రాణత్యాగముచేసినను యోగము సిద్ధించును. మణికిర్ణిక యనఁగా నిహస్రపావశకమిరుపై కర్ణికయని యర్థము.

నిగూఢముగ సహస్రయవర చెను. మల్లినాథుడు మేఘసందేశవ్యాఖ్య I-6 లో 'క్రీడాశైల' శబ్దమున కర్థము తెలుపుచు, శంభరచాస్యము నుదాహరించుచు నిట్లు వ్రాసియున్నాడు-

"కైలాసః కనకాద్రిశ్చ మందరోగంధమాదనః క్రీడార్థ నిర్మితాః శంఖోద్ధ్వజైః క్రీడాద్రయోభవత్"-దేవతలు శంభునిక్రిడకై కైలాసము (రజతాద్రి) కనకాద్రి (మేరు, సుమేరు, హేమగిరి, మహారజతగిరి) మందరము, గంధమాదనము అనేడి పర్వతములను నిర్మించిరి. ఇందుచే నివియన్నియు క్రీడాశైలములైనవి-అని భావము. మేరుపర్వతము లేక మేరుదండమునకును దానికి సమీపమందేయున్న క్రీడాశైలమైన కైలాస మునకును గల పరస్పరసంబంధము స్పష్టముగ నోచరించును. కైలాస శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తియే క్రీడాస్థానమని చెప్పవచ్చును.

'కేళీనాం సమాహః కైలమ్-తస్యసమాహః ఇత్యం-తేన ఆస్యతే అత్ర (అన్=కూర్చుచుట) ఇతి కైలాసః'-(భానోజీదీక్షితులు) అనగా శివుఁక్రీడలకు, విలాసములకు స్థానమనిభావము. ఇచట కుబేరుఁ డుండును. యక్ష, గంధర్వ, కిష్కిర, సిద్ధ, చారణ మిథునము లును విహరించుచుండును. ఇచటనే ధ్యానావస్థితులై యోగిశంకరుఁడు తపం బాచరించుచుండును. వార్యతీశక్తిని వివాహమాడి అమృతో క్రిశించును. విజమునకు మేరుదండమునే (విన్నెముక) పర్వతముగ భావించి, దానికి వేరువేరు నామములు కల్పించిరి. మూలాధారచక్ర మందున్న యీ మేరుదండభాగమునకు చిత్రకూటమనిపేరు. (9) ఏలవ నుపుష్పనాడి లేక కుండలినికైకి "చిత్ర" యను పేరుకూడఁ గలదు.

(9) మాడిపరంగ, తెలుపురంగ తెట్టి కలయిక చే కుండలినికై 'అత్ర' లేక 'చిత్ర' యను పేరు వచ్చినది. గ్రేమేటర్ (Grey matter) వైట్ మేటర్ (White Matter) సంయోగముచే చిత్రవర్ణము వచ్చును. అని అగ్గర్ ఎవలెన్ వ్రాసెను. (సర్పెంట్ పవర్-Serpent Power- పాదు కావంచ భాగము 16వ పుట.)

ఈ చిత్రిణి మూలాధారచక్రము నాధారముజేసికొని నిలచి యున్నది. 'చిత్రి' యొక్క- కూటమే చిత్రికూటము. ఇదియే రామగిరి. వీలన శివునితోలే శివధనుస్సును రాముడే అధిష్టము (నారీఃసూర్యేః) చేసెను. ఇటనుండియే కామపురుషుడు బయలువెడిలి కైలాసపర్వతాంకమందున్న అలకాపురికిఁ బోవును. మేరుదండమున కొకచివర శివుడు మఱియొకచివర రాముడును కలదు. ఈ రెంటికొనలమధ్యనే "అజగవ" ధనువు అవతతమై వ్యాపించియున్నది. కుండలినివీచివరమును సహస్రారపద్మము కప్పియున్నది. కుండలినివీచివరము, (వీలము) అనగా సైపెల్ కార్డ్ నందున్న సైపెల్ కెనాల్, (Spinal Canal) మూలాధారమందున్న శివతేజమునుచుట్టి, ప్రసన్నమైయున్న కుండలిని పైకా రోహించుచుఁబోయి శివునితో కలియునట్టి మార్గమని తాత్పర్యము. చిత్రిణిలోనే యీ మార్గముకలదు. ఈ వివరముగల మార్గము చిత్రిణి యని యెంచవలెను. కమల మెట్లు తనకాడ పైకొనను శోభిల్లునో అట్లే చిత్రిణికిని సహస్రదళ, ద్వాదశదళపద్మములకును సంబంధము కలదు. చిత్రిణి లేక కుండలిని యనునది పరమచైతన్యజ్యోతి. సనుస్త సృష్టికి కారణభూతమైన స్పందనాత్మకశక్తి యిదియే. దీని యిచ్ఛా, జ్ఞాన, మాయామయమైన త్రిగుణాత్మకమూర్తియే జీవులందు (పశువులందు) సత్త్వ, రజస్తమోరూపమునఁ జూపట్టును. దీని సంకోచ, ప్రకర్ష స్ఫురణచేతనే క్రిడాశరీరము కలుగుచున్నది. ఋగ్వేదమున నీయదితి శక్తికే అవ్యపుత్రులున్నట్లు చెప్పఁబడియున్నది. వైవస్విధాంతమందుఁ గూడ శివుని యెనిమిదిమూర్తులును ప్రసిద్ధములే (10) యోగసాధనమున

(10) శిచిచ్ఛక్తిరేన పారమేశ్వరీ జ్ఞానక్రియామాయా . శక్తిత్రికయతయా.

శ్రీ సదాశివాదిపదే ముఖత్యా సంకోచ ప్రకర్షా త్సత్త్వరజస్తమోరూపం క్రిడాశరీరం క్రయతి (స్పందనవిగ్లయము. పుట. 37)

సుప్రబుద్ధులైన యోగులు తమ చిచ్ఛక్తి ముఖతాచేతనే సమప్రకర్షతును అధ్యత ముగ గ్రహింతురు: (ప్రత్యభిజ్ఞాశాస్త్రము)

సప్తర్షులు (పంచేంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి) కుండలినిరూపిణియైన
 ఉమకును, శివునకునుమధ్య కూర్చున్నారై వివాహసంబంధము నిశ్చయిం
 తురు. పార్వతితో శివునకు వివాహము జరుగుచుండఁగా నీసప్తర్షులు
 నా వివాహయజ్ఞమున కధ్యక్షులగుదురు. ఈ యజ్ఞమందు వారి
 యనుమతి, శుభాశీర్వాదమున్నపుడే యది సఫలము కాఁగలదు.
 ఈమారసంభవమున (VII-47 లో) శివుఁడు "వివాహయజ్ఞే వితతే
 త్ర యూయమధ్వర్యవః పూర్వవృతామయేతి" యని పలికెను.
 అనఁగా వివాహయజ్ఞము వితతమైన (ఆరంభమైన) తోడనే ముందు
 గనే నేను మిమ్ములను నా అధ్యక్షువులుగఁజేసి కొంటిని-అని భావము.

(సశేషము.)

అంధ్రపుష్పబాణవిలాసము

శ్రీ చిక్వనాథ నరసింహము, ఎం. ఏ. బి. ఇతి.

మదవత్తులైన గోవికల మందగర్భి విగ్రహాగ్రాలింపగా
 నెద సిరిగండమున్ నడలి యింపగు సౌరభము స్వహింసగన్
 నిదుర గనంగరామి తననేత్రము లెత్తదనంబు నందగన్
 సదమల వేణుగాయకుఁడు జారులమేటి శుభంబు మీకిడున్.
 వరరసికత్వమొప్ప న్రజభామలనేకులతోడి క్షీడలన్
 కరమగునైన నందసుతు కమ్రచరిత్రము గొంచు నే మనో
 పారమగు కావ్యకల్పనము వారసరాజమునందుఁ జేయఁగా
 దొరకొనియుంటి శారద మృదూక్తులఁ జిత్తమెలర్చుగావుతన్.
 కాంతుఁ గనంగ నక్షులు వికాసముజేందె నతందు నిర్జనో
 పాంతగృహంబుఁజేర తినువంతట వ్రుల్కలునిండె నామెయున్
 శ్రాంతిపడంకె నాథుఁడు వెనక్ విగించన్నులనొత్తఁబోవ న
 కాంతకు నీవిజాతె తనకంతము నాతఁడు కౌగిలింపగన్.
 దరహాసవంబుతో వికచతామరపాపన మాటి మాటికి
 కరమున వాలుగన్నులను గప్పుచు నుజ్జేడి గబ్బిగుబ్బులన్
 దొరఁగుపయంటఁ జాడక యెదోపని బూనినయల్లు దవ్వులన్
 వరసఖ ! చూచుచున్నయది వంచనసేయ జనాభి గంటివే.
 విరిపాడి మాధవీలతలవెంబడి నీపొదరింట దట్టమై
 కురిసిన సోయగంబు నదిగో కనువిందగు నీవికాంగనల్
 గురుతుగ కూయుచుండె రతికూజితమున్ దెలియంగరాదు సుం
 దరముగఁజూచుమోయబలతార్పముశయ్యను పూలపాన్పునన్.
 భ్రమసెదవేల నీదు పథరంబును బింబముగా గ్రసించె వి
 భ్రమమున కొప్పుజాతె నట శ్రాంతి కరంగ లలాటరేఖ గా
 త్రము శ్రుతమయ్యె కంటకవిలాసముచే నటవీశుకంబుకై
 విమలమలీ ననాందనెఱవీడిన పూవులఁగోసి జూచునూ.

ఒక కరవల్లనంబున తలోదరి జాతిన కొప్పునట్టి యిం
కొకట కుచంబులన్ సడలియున్న పయంట నమర్చి మేనిపై
ప్రకటపుజండనంబు రుచిరంబగు మోవిని రాగమొప్పుగా
సకి ప్రియమందిరంబు విడి పాగె రతీశు జయాంకలక్ష్మియై.
జగతికి సలతనంబు నిడు చంద్రుడు నాడు విరోధియయ్యె బా
ధగ వినిపించె కోకిల కులంబులు శోటల మండపాయువుల్
మిగిలిన ప్రాణవాయువులమీద పగంగొని యాహరించెడిన్
మగఁ డతిదూరమేగు ననుమాట వినంబడివంత నెచ్చెల్లి.

నవనవమైన కోమలననాంతర పల్లవశయ్య తాపమున్
మివులక కల్పితంబు కరిసీరజసంగతి మ్లానమయ్యె నూ
ధవుడను వహ్ని నేఁ దవిలి దావరమైనది కోమలాంగికి
శివ శివ యేమటంచు మఱి చెప్పగ నొ విరహాతిరేకమున్.

శీతకరుండు నంబుజముఁజేరి శయించెడి మాక్కికాఘముల్
జాతములయ్యె కైరవపుజంట సువర్ణపుతీవ శ్వేతనూ
పూతవహించె తామరలముగ్ధల రాసిడి పూలదండలో
యీ తుమురయ్యె నాపయన మింక నొసర్పగ శంక పెట్టెడిన్.

దూతీ నీనయనోర్పలద్వయమునందోఁచెన్ని తాంత్రశ్రమం
నే తత్స్వేదకగాఢి ఫాలతలమందే పొందె ముక్తాశ్రియ
స్థితంతాదు విరంతిశ్వసన మిన్నీ తీవ్రమా చంద్రికల్
యాతాయాతివశెంబునం బడలె దేహాంబింతి నాతప్పునన్.

చెలియకొ యీమ్మగాక్కి వ్యధఁజెంది కురంతవసంతికాల వి
హ్వలవిరహాతిరేకమున ప్రాణవిసర్జన మిచ్చగించి ని
ప్పులనమమైన కొంజిపురుప్రగగు తల్పమునెక్కుచుండె కో
మలలలితాంగి యేగతిని మాన్పగనాను రిదీయకృత్యమున్.

కలరవ మాలపించు కలకంఠకులంబులు నిష్కరంబులై
మలయు మరుత్కిశోరముల మాంద్యము శీతకరుండు తీవ్రమై

పాలించియు నామమాత్రమడె పోనొసరింప నిరీక్షణంబులక
తలకు తృణాదు లాయబల తిత్పరతక గని మేను నిత్పెడిక.

కనులజలంబు నింపకుము కాటక రేక కరండుచుండె నూ
తన సుమహారముల్ సునిశితంబగు నూర్పుల మాడుచుండె శ
య్యను పొరలాడఁజోకు మెయివంటిన పూత తొలంగుచుండె నొ
య్యన దయిశోపయాన సమయంబు గతింపగ లేకు మావనీ.

నెచ్చెలిపిండుతోఁ గలసి నెయ్యపువేడుకలక భ్రమింపఁ దా
వచ్చిన దూతితో వృద్ధయథావము దెల్పఁగ లోచనద్వయుక
హెచ్చుగఁ గజ్జలంబునిడి యిందునిభాస్య కుచంబు లుబ్బుగా
నెచ్చెర రత్నమాలికను చేతులఁ జైట తెమల్చి కప్పెడిక.

ఇందునికాంతి మూడుకొను నింతిమొగం బధరంబు చుంబనం
బందెను బింబకాంతి దుదిరాంబుజకోరకముల్ కుచంబులక
విందుగఁ దాక నెంచె వరవిందములా కరయుగ్మఫలనం
బొందె ప్రవాళోదీ విరిలోడినదమ్ముల నాశ్రయించెడిక.

వరహిత మాచరింప నినువంటిది లోకమునందు లేదహో
నెజిషలుకుల్ మరుత్తములు నీవొసరించితి నిక్కువంబు సుం
దర సుకుమారదేహము మదగ్ధము గాసినిఁబొందె నెచ్చెలి
వరసుకృతంబు లెల్లు ఫలవంతిములా శ్రమబొందకుండినక.

మునుపటివోలే పూలసరముక కబీఢరమందు నుంచ దే
మన మృగనాభిచిత్రకము వచ్చురీతిగఁ దెట్టఁజోదు కా
మిది పలుమారు నాయెదుట మిక్కిలిగాఁ జరియింపరాదు నే
నొసరిచినట్టివీప్రియము నోసఖ నీవయినక వచింపుమీ.

చాటగు కౌగిలింతి సరసంబగు ముద్దులు చన్నులొత్తుటల్
మాటలమాత్ర మయ్యె వినుమా పలుగాకుల భీతిచేత నీ
నాట లభింపరాదు వచనస్థితిమైనను బాధలేకు నా
నాటికి దగ్ధవంబయిన సందగరాదవి చింతినొందెడిక.

నగు మొగమొంది చంద్రుడు విప్రముడునై తనమచ్చ జూచెనే
మగువ రివాసకీరముల నూటికి స్వీయమృదూక్తి దూరె నో
తోగలపరీమళింబునను కోడు సమీరునిగల్గె నూర్పు నా
ముగుద వియోగభారమున ముమ్మరమా పరితాపమొందెడిక.

చెలి ! కలకంఠగానమునఁ జెన్నువహింపడు వీణెపాట నో
మలదరహాననోచి కడు మ్లూన మొనర్చును చంద్రికాతలిక
కలువలు పాడువారినివి కాంతికనుంగవఁ జూచినంత చం
చల మనుమేచికాంతి గవఁ జాలపివర్ణ తనందె చూచితే.

కాంతుడ నావయింగలుగు గాటపురాగమటంచుఁ బల్కు నీ
మంతసెముల్ విజంబు కడు మక్కువ వచ్చితి వేఁగుఁబోకటక
శ్రాంతిని నేత్రముల్ నిదుర చాలమి తెల్పెడి వక్షమందు నీ
స్వాంతపురాగ మొప్ప మనుభాలము లత్తుక పూత జూపెడిక.

ఈ మధుమాసమందు హృదయేశ్వర నీవర దేశయాసముక
నామదిలో విచారము గవంబడఁ జేయదు సాంద్రచంద్రికా
స్తోమము కైరవప్రకరశోభిత సారథవాతిపోతముల్

తాము విజృంభణంబుఁ గన తాపము శాంతివహింపకుండునే.

కల్లు నెచ్చెలు ల్బలుకగాఁ బొలయుల్క వహించితీపు నీ
చల్లనిపల్కులక సుధలు జాటు శ్రుతంబులు, నేత్రవాడ్యము
త్పల్లముభాంబుజంబుఁ గవఁబోవు ప్రసాదకటాక్షశీలం
బల్లనఁ జూపు మానిని రయంబు విభావరి సాముజారెడిక.

నతుడగు కాంతు జూడదు తనంతటఁ బోయిన వెచ్చనూర్పు తే
లతనపుబాల నెచ్చెలులు లగ్నానరింపఁగఁ దోడితెచ్చినక
మతి ననుమానమానముల మార్కొగముంచు వకుండు పోవఁగా
దతనముసల్ప జీవితము సంశయమా నికనేది చెప్పఁగక.

ఆ సవమోహనాంగి వచనాని పికంబులగెల్పు మోమునం
గానఁగరాదు చంద్రుని కమ్రకటాక్షవిలోచనంబులం
గాన మృగీదిలోలత సగంబగు నింతి శరీర కాంతులక
గానఁగరాదు నందముగ కాంచనవల్లిక యేమిచెప్పుదుక.

గ్రంథస్వీకారము - సమాక్ష

జంచారు తమ్మయ్య.

- (1) ఖండకృతి:- క్రొను పుటలు 42 వెల 0-13-0
 (2) వ్యాసవాణి:- క్రొను పుటలు 30 వెల 0-6-0
 (3) కవిత:- క్రొను పుటలు 30 వెల 0-8-0
 (సంకలనగ్రంథము)

- (4) పవగీతాలు:- క్రొను పుటలు 18 వెల 0-3-0

కర్త:- ఉభయభాషాప్రవీణ శ్రీ జాస్తి వేంకటవరసయ్యగారు.

సివియరు తెలుగుపండితులు, హైస్కూలు, చిలకలూరుపేట,

గుంటూరుజిల్లా, అధ్యక్షులు భారతీసన్మానసంఘము.

- (5) శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరిగారి సన్మానసంచిక పుటలు 14

- (6) శ్రీ పేక్ ఫరీదుకవి సన్మానసంచిక పుటలు 28

- (7) శ్రీ చిత్రపు వానుమంతిరావుగారి సన్మానసంచిక పుటలు 20

- (8) శ్రీ భారతీసమితి జయసంవత్సర ఆషాఢమాససంచిక పుటలు 20

- (9) " మన్మథ శ్రావణమాససంచిక పుటలు 24

సంపాదకులు:- భారతీసన్మానసంఘాధ్యక్షులు శ్రీ జాస్తి వేంకట

వరసయ్యగారు. కార్యదర్శి కోగంటి దుర్గామల్లికార్జునరావుగారు.

శ్రీ జాస్తి వేంకటవరసయ్యగారు సహజముగ జాతీయభావోద్ధీప

నము గల యువకులు. ప్రపంచశాంతికి నభ్యుదయమునకు సర్వోదయ

సిద్ధాంతసిద్ధి యత్యంతావశ్యకమని విశ్వసించి తదర్థమయి తమ పాపాతీ

క్షానమును పాదనముగాఁ గొని తిద్వికాసమును బహుముఖములుగ

నందుకయి వినియోగించి వ్యాప్త మొనర్చుచున్న నేత సేవకులలో విశిష్ట

స్థానము నలంకరించువారలలో నొకరు. గాంధీమహాత్ముని సత్యాగ్ర

హోద్యమములోఁ బాల్గొని యప్పటి ప్రభుత్వమువారి కారాగృహ

తిథ్యమును గొంతకాలము గ్రహించి యనంతరముగూడ విజాతయ

సిద్ధికై సారస్వతమునే యాలంబించి యాంధ్రభాషోపాధ్యాయ వృత్తి నే

జీవితగాఁ గొని బ్రహ్మచర్యాశ్రమమునందే యిప్పటికి జీవితము గడపు

కున్నవారు. గాంధీగారియెడ విశేషభక్తి గలిగి తజ్జీవితచరిత్రమును అత్యుత్తమ యనుపేర పద్యకావ్యముగను, మఱియు రాష్ట్రగ్రామము, పక్షిగపంట, ఆత్మార్పణము, ఉదయగ్రామము, ధర్మజ్యోతి మున్నగు నుత్తమకృతుల నెన్నిటినో రచించి వాసికెక్కిన యభినవ తిక్కన శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు వీరికి మేనమామ. ఆశయములలోను, కవితాశీసులందును మేనమామవోలికలు వీరియందుఁ జాల వఱకు వాత్తియున్నవి. ఏపట్టునఁ జూచినను వీరి పద్యములేమి, గద్యము లేమి విశాలభావవిలసితములయి చదువరుల కానందముగూర్చుచుండును.

“కలపు సహస్రభాషలు జగమ్మున నందొక్కఁడేవిఁ దేనియల్ చలికెడి తెల్లుతోడ సరిసేయఁగఁ జాలదు; విశ్వమెల్ల నీ వెలుకున కడ్డునెప్పుడు సెబాసని విజ్ఞులు మెచ్చ నుందరో జ్వల కవితా సృజించి మన జాతికి నభ్యుదయమ్ముఁ గూర్చుండి.”

“తెలుఁగువానికైత దేశదేశాలకు, నొజ్జబంతి యగుచు విజ్ఞుఁగాక ప్రాజ్ఞుఁడై కళాతపస్వియై పితృ సాహిత్యరాజ్య మాంధ్రుఁడేలుఁగాక”

అను పద్యములు వీరి మాతృభాషా దేశాభిమానముల కాదర్శకములు.

(1) ఖండకృతిలో ప్రార్థన, పుస్తకము, కవి, చిత్రకారుడు, జనకుడు, స్వాగతము, పుష్పవాంఛ, భారతసృష్టి, పాదపము, చిలుక, శ్రీకృష్ణాష్టమి, భూతదయ, తెలుఁగువిడ్డ, ఆసియా, సమత, పాశశాల, సురుపు, ఆంధ్రమాలి, రాష్ట్రప్రబోధము, కర్తవ్యము, కన్నీరు, నయో జనవిద్య, గ్రంథాలయోద్యమము, కవిసమ్మేళనము, మహాత్ముడు, బోసుపేరుడు, అది, ఇది, ఆకాంక్ష, సేవ, భారతనారి, మాతృభూమి, అను శీర్షికలక్రింద వీరప్రృథక్ప్రకారము నందర్భములందుఁ జెప్పిన పద్యములు సేకరింపఁబడి ముద్రింపఁబడినవి. పద్యము లన్నియు భావోన్నత్య, భాషాలాలిత్యములతో సుబోధకములుగ వింపెనలారుచున్నవి. అందఱు చదివి యానందింపఁదగినవి. గ్రంథాంతమున నేటి పండితపద్యులు పత్రికాధిపతులు కొందఱి యభిప్రాయములు, ప్రశంసలు ప్రకటితములయియున్నవి.

“పుష్పవాంఛ” యందలి

“దేశగౌరవసంపత్తి దీక్షతోడఁ, గాయచుండెడివారల కరములందు
జాతిసాహిత్యసర్వస్వసదనమందు, మానకెప్పుడు నివసింప నేనుదలఁతు.”
“గౌరను యశమును సుఖమును, గౌరను రాజ్యము నెప్పుడు, గౌరనుముక్తి
గోరుదు నార్తులసేవను, గోరుదు నా హృదయమందు ఖోణిహితము.”

అను పద్యములలోని భావోచిత్యము ప్రశంసింపఁ దగినది.

(2) వ్యాసవాణి:—ఇందు నాహిత్యము, కళారాధన, సంస్కృతి,
లలితకళలు, గేయకవిత, కవి, కర్మయోగి, పఠనమందిర గ్రంథాలయ
లాభములు, చిత్రశిల్పములు అను విషయములపయి సత్యసమ్మతము
లయిన యుదారభావములతో వీరు రచించిన చిన్నచిన్న వ్యాసములు
సేకరింపఁబడి ముద్రింపఁబడినవి. అమోఘశయములతో భావములతో
నాతిచీర్ఘములుగ రచింపఁబడిన యిందలి వ్యాసము తెల్లరు నవశ్యముగఁ
బఠింపఁదగినవి.

(3) కవిత:— నన్నయ మొదలుకొని నేటిదనుక వెలసిన ప్రాచీ
నాధునిక కవివఠంసులలో బలువురు కవి, కవిత. ఆంధ్రభాష, చిత్ర
కారుడు, పేదలు, తెనుఁగుతల్లి, ఆంధ్రవిద్యార్థి, భారతమాత, భారత
నారి, మైత్రి, గురువు, పుస్తకము, శారద మున్నగు విషయములఁ
గూర్చి వ్రాసిన రసవత్పద్యముల నేర్చి కూర్చిన సంకలనగ్రంథ మిది.
జోహారు, ముందడుగు, ఆంధ్రమాతృ స్తనము, ఆంధ్రవతాకము,
తిమ్మరాజు, ఆంధ్రులం, దేవాలయం—గ్రంథాలయం, దేశభక్తి, సమతా
ధర్మము, లెండోయి, సైనికశిక్షణ, కవిలోయ్, మంగళం అను శీర్షికల
క్రింద నేటి కవికుమారులు రచించిన గీతములు, బంకించంద్ర, రవీంద్ర
నాథుల జాతీయగీతములుగూడఁ జివరఁ గూర్చబడియున్నవి. ఆకృష్ట
జిన్నదయ్య విషయవిశిష్టతచే మిన్నయైయున్న యీవౌత్తి మాంధ్ర
సోదరులకెల్ల నాదరణీయమని యభినందించుచున్నాము.

(4) సవగీతాలు:— గ్రంథాలయమ్, వయోజనవిద్య, శిక్షణ,
స్వాతంత్ర్యదినోత్సవము, లంచగొండితనము

గాంధీవిర్యాణము అను విషయములఁగూర్చి శ్రీ సరస్వత్యుగా రాయా సమయములందు భావావేశముతో రచించిన గీతిము లిందుగలవు.

విశాలహృదయులగు శ్రీ వేంకటవరసయ్యుగా రుద్యమించిన ఘన కార్యములలో భారతీయమితి భారతీసచ్చానసంఘముల సంస్థాపనము, తత్త్వార్థక్రమములు గణనీయములు, ప్రశంసనీయములు నయియున్నవి. వీరు, వీరి యనుయాయులు విద్వాన్ శ్రీ కోగంటి దుర్గామల్లికార్జునరావు గారు (గుడివాడ తొలుత కామయ్య హైస్కూలు ప్రధానాచార్యుల ధ్యాయులు) మున్నగువారీసంస్థల నిర్వహించుచుఁ బ్రజలనుండి విరాళముల సేకరించి భావాపండితులను, కళోపాసకులను దేశసేవకులను బిరుద ప్రదానములతో నేగాక యర్థరూపకసత్కారములతోఁగూడ సన్మానించి యాదరించుట యెంతయు ముదావహము. ఇంతవఱకు వీరిచే సమ్మానితులయినవారలలో కీ. శే. మంగిపూడి వేంకటశర్మగారు, మేకు ఫరీదు కవిగారు, బందరు వాస్తవ్యులు వాటకపితామహ శ్రీ చిత్రపు హనుమంతరావుగారు, విమర్శకాగ్రేసర శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరిగారు, శ్రీ రాం వీరబ్రహ్మకవిగారు, శ్రీ భమిడిపాటి అప్పయ్యశాస్త్రిగారు, శ్రీ బొడ్డుపాటి పూర్ణసుందర రావుగారు, శ్రీ పెన్నెత్తి సత్యనారాయణరాజుగారు, శ్రీ గొత్తపాటి వేంకటసుబ్బయ్యగారు, శ్రీ శ్రీరాధ కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు, శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు మున్నగువారున్నారు; వైది బేర్కొనిన పాత్రములలో 75-9 సంఖ్యగలవి యిట్టి సన్మాన సందర్భములలో వెలువడినవి. హానిలో నాయా పండితులకు సంబంధించిన సన్మానపత్రములు సందేశములు ప్రశంసలేగాక యువయుక్తములగు నితరవిషయములఁగూడ సందందుఁ గలవు.

ఈసంస్థలు గావించుచున్న యేతాదృశసేవ యత్యంత ప్రశంసనీయమని చెప్పనక్కఱలేదు. జయప్రదముగ నిజాశయముల నిర్వహింపఁగల్గుటకయి యాంధ్రులెల్ల రాదార్యముతో వానికిఁ దోడ్పడెదరుగాక యని యాశించుచున్నారము.

విజ్ఞప్తి.

5

కాగితము కఱవును, బహుళవ్యాప్తమైన “పూ” జ్వరమువలన ముద్ర
కాలయమున పనిజరుగమియును మా చందాదారులకు సకాలమున పత్రిక
లందింపకుండుటకు ప్రధాన హేతువులు. ఇట్లబట్టి సకాలమున పత్రికలు చేరగలవని
పరిష్కరించుచున్నామి -

కార్యదర్శి.